

**LIETUVOJE GYVENANČIŲ TAUTINĖMS MAŽUMOMS PRIKLAUSANČIŲ ASMENŲ
PADĖTIES TYRIMO IR REZULTATŲ ANALIZĖS
ATASKAITA**

C. Tyrimų apie tautines grupes Lietuvoje (2010–2015 m.)
APŽVALGA

_____ 2015 m. gruodžio 07 d. _____
(Data)

_____ Vilnius _____
(Vieta)

Tiekėjo pavadinimas	Lietuvos socialinių tyrimų centras
Tiekėjo adresas	A.Goštauto g. 11, LT-01108 Vilnius
Už pasiūlymą atsakingo asmens pareigos, vardas, pavardė	Dr. Vita Petrušauskaitė / Stanislava Lavcel
Tyrimo vykdytojai	Dr. Vita Petrušauskaitė, dr. Kristina Šliavaitė, dr. Monika Frėjutė-Rakauskienė
Telefono numeris	8 5 272 2063
El. pašto adresas	vita@ces.lt

Turinys

Įvadas.....	3
I. Tarptautinių tyrimų apžvalga	3
1. Tautinių mažumų politika ir jos formavimas	4
2. Etninių grupių nacionalinės ir europinės tapatybės.....	6
3. Etninė tapatybė ir socialinės skirtys	9
4. Etninės tapatybė ir kolektyvinė atmintis	12
5. Kitos temos.....	14
I dalies šaltiniai	15
II. Lietuvos moksliniuose leidiniuose publikuotų tyrimų apžvalga.....	18
1. Etninių grupių situacija darbo rinkoje	20
2. Etninių grupių situacija švietimo sistemoje	22
3. Politinis ir pilietinis dalyvavimas	26
4. Teisinis tautinių mažumų grupių situacijos reglamentavimas.....	28
5. Identiteto tyrimai ir istorinė atmintis.....	31
II dalies šaltiniai	46

Įvadas

Vykdamant 2010–2015 m. atliktų Lietuvos tautinių grupių tyrimų apžvalgą, buvo atliekama svarbiausių atliktų tyrimų atranka, analizė ir parengta tyrimo rezultatų santrauka. Atrenkant nurodytais metais atliktus tyrimus buvo atsižvelgiama į šiuos kriterijus:

a) Tyrimo įvertinimas pagal moksliskumo kriterijus: tyrimą atlikusi institucija/ tyrėjai (mokslo/ ne mokslo įstaiga, tyrėjų grupės kvalifikacija), tyrimo duomenų patikimumo lygis (naudotų metodų tinkamumas, atlikto tyrimo kokybė), tyrimo duomenų pristatymas mokslo bendruomenėje (mokslinės publikacijos, konferencijos ir pan.); b) Apžvelgiamų tyrimų problemų ir surinktų duomenų aktualumas KMM užsakymu atliekamo tyrimo tikslams (tautinių mažumų tapatybės išsaugojimas, integracija į Lietuvos visuomenę); c) Tyrimo rezultatų ir pateikiamų išvadų naujumas ir inovatyvumas.

Parengtoje **tyrimų apžvalgoje** pristatyti svarbiausi 2010 – 2015 m. atlikti Lietuvos tautinių grupių tyrimai. Tyrimų apžvalga suskirstyta į dvi pagrindines dalis: a) **tarptautinių tyrimų apžvalga**, kurioje apžvelgiamos tarptautinės publikacijos (užsienio ir Lietuvos mokslininkų), skirtos etninių grupių situacijai Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse. Tarptautinių tyrimų teminė apžvalga leidžia kontekstualizuoti antroje ataskaitos dalyje pateiktų Lietuvos mokslininkų Lietuvos etninių grupių situacijai skirtų publikacijų įžvalgas; b) **Lietuvos mokslininkų atlikti tyrimai publikuoti Lietuvos moksliniuose leidiniuose**. Šioje dalyje apžvelgiami darbai publikuoti Lietuvos moksliniuose leidiniuose ir skirti Lietuvos etninių grupių situacijos įvairiems aspektams. Antrojoje dalyje darbai suskirstyti pagal temas, pateikiamas kiekvieno apžvelgiamo darbo bibliografinis aprašas, trumpa santrauka su pagrindinėmis darbo autoriaus(ės) įžvalgomis, raktažodžiai.

I. Tarptautinių tyrimų apžvalga

Šiame skyriuje apžvelgiami anglų kalba publikuoti tyrimai apie etninių grupių padėtį Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse (Latvijoje ir Estijoje). Apžvalgoje išskiriamos pagrindinės mokslininkų aptariamoms temoms, aptariamoms svarbiausios įžvalgos, aktualios formuojant tautinių mažumų politiką Lietuvoje.

1. Tautinių mažumų politika ir jos formavimas

Šioje temoje mokslininkai pagrindinį dėmesį skyrė tautinių mažumų politikos raidai. Jei ankstesniais metais atlikti tyrimai didesnę dėmesį skyrė tautinių mažumų politikos formavimuisi valstybingumo pradžioje (žr. Lopata 1998, Sinkevičius 2002, Valevičius ir Kraniauskas 2001, Budrytė 2005, 2011; Kasperavičius ir Biveinis 2007 ir kt.), tai pastaraisiais metais didesnis dėmesys skirtas europeizacijos procesui ir jo įtakai tautinių mažumų politikos raidai (žr. Duina ir Mia 2015; Galbreath ir McEvoy 2012; Vasilevich 2013). Greta to, atlikta keletas svarbių tyrimų, analizuojančių dabartinei tautinių mažumų politikai svarbių sampratų ir idėjų formavimąsi tautinio atgimimo metu (XIX a. pab.) ir sovietiniu laikotarpiu (žr. Nikiforov, cituojama iš Kallas 2014; Lagerspetz 2014; Prina 2015).

Tyrėjai pastebi, kad **integracijos į Europos Sąjungą procese**, naujosios šalys tesiekė minimaliai įvykdyti Europos tautinių mažumų politikos reikalavimus, o Europos institucijos neturėjo reikiamų teisinių mechanizmų, įgalinančių platesnį reikalavimų įgyvendinimą šalyse kandidatėse. Europeizacijos proceso metu – perkeliant Europos tautinių mažumų politikos nuostatas į nacionalinę teisę – buvo **sustiprintos individualios** tautinėms mažumoms priklausančių žmonių teisės (pvz., apsauga nuo diskriminacijos), bet **ne tautinių bendrijų kaip grupių teisės** (Vasilevich 2013; Galbreath ir McEvoy 2012). Pagrindinis Europos institucijų (ES, Europos Tarybos, ESBO ir kt.) dėmesys buvo skiriamas tautinių mažumų apsaugai ir regioninio stabilumo užtikrinimui, o ne tautinėms mažumoms priklausančių asmenų įgalinimui ir jų politinio dalyvavimo stiprinimui. Dėl šios priežasties autoriai teigia, kad europeizacijos procesas neturėjo esminės įtakos etninių santykių raidai naujosiose Europos Sąjungos šalyse, kurių **tautinių mažumų politika** ir toliau **pasizymi nacionalinio saugumo, o ne teisingumo diskurso dominavimu**. Teigiama, kad Lietuvoje, kaip ir kitose Rytų ir Vidurio Europos valstybėse, tautinių mažumų politika formuojama į etnines grupes žvelgiant ne kaip į demokratizacijos proceso partnerius, o kaip į neįgalius, galimai priešiškomis valstybėms draugiškus veikėjus, kurių vaidmuo politiniame procese turėtų būti susilpnintas.

Specifinio tautinių mažumų teisių režimo susiformavimą Rytų ir Vidurio Europos valstybėse lėmė tiek jų geografinė padėtis, tiek istorinė raida. Šiandieninės **Baltijos šalių tautinių mažumų politikos ištakų** tyrėjai siūlo ieškoti XIX a. pabaigoje – **tautinių valstybių formavimosi pradžioje**. Lagerspetz (2014) atkreipia dėmesį, kad naujai susikūrusioje Estijos valstybėje tautinių mažumų politika buvo kuriama pagal tokį modelį, kokio titulinė tauta pati siekė būdama Rusijos imperijos sudėtyje – suteikiant kultūrinės/ tautinės autonomijos teises atskiroms tautinėms bendrijoms (Lietuvoje tokiu pagrindu 1918–1926 m. veikė žydų autonomija, plačiau žr. Liekis 2003 ir Truska 2005).

Tyrėjai pabrėžia, kad **tautinių mažumų politikos raidai** didelę įtaką turėjo ir **sovietinis laikotarpis**, kuriam iki šiol buvo skirta palyginti nedaug dėmesio (žr. Cordell, Agarin ir Osipov 2013). Prina (2015) ir Nikiforov (cituojuama iš Kallas 2014) teigia, kad būtent sovietinė etninių grupių politika turėjo didžiausią įtaką etniniam susiskaldymui posocialistinėse šalyse. „Tautybės“ sąvoka buvo itin svarbi formuojant teritorinį ir socialinį Tarybų Sąjungos visuomenės susiskirstymą – tiek įtvirtinant „etninį federalizmą“ (išskiriant titulines etnines grupes atskirose respublikose), tiek institucionalizuojant tautybę įrašū sovietiniuose pasuose ir kituose oficialiuose dokumentuose (Prina 2015: 59). Sovietinėje visuomenėje institucionalizuota tautybės, kaip prigimtinės ir nekintančios charakteristikos (buvo leidžiama pasirinkti tik tėvo arba motinos tautybę), samprata išlieka aktuali ir šiuolaikinėse Baltijos šalių visuomenėse. Nikiforov (cituojuama iš Kallas 2014) atkreipia dėmesį, kad sovietmečiu įtvirtinta titulinių tautų ir tautybės institucionalizavimo paradigma turėjo įtakos tam, kad į Baltijos šalis atvykę sovietinių migrantų buvo išstumti iš tautos sampratos – titulinių tautų identifikacinis modelis nesudarė galimybių susikurti naujoms į Baltijos šalis dirbti ir gyventi atvykstančių migrantų tapatybių formoms. Iki šiol neįsitvirtina tautos kaip pilietinės, o ne etninės bendrijos, samprata.

PAGRINDINIAI AUTORIAI:

- Cordell K., Agarin T., ir Osipov A. (2013) (Eds.) *Institutional legacies of communism: change and continuities in minority protection*. New York: Routledge.
- Duina F. ir Mia C. (2015). Fitting in the Baltics: National identity, minorities and compliance with EU accession requirements in Lithuania and Latvia. *Comparative European Politics* 13 (September 2015), 535–552.
- Galbreath D. ir Mc Evoy J. (2012). European organizations and minority rights in Europe: On transforming the securitization dynamic. *Security Dialogue*. 43(3), P. 267–284.
- Kallas K. (2014) Etnicheskaya politika v stranakh Baltii–Kristina Kallas, *Journal of Baltic Studies*, 45:4, 550–552.
- Lagerspetz M. (2014) Cultural Autonomy of National Minorities in Estonia: The Erosion of a Promise, *Journal of Baltic Studies*, 45:4, 457–475.
- Prina F. (2015) Linguistic justice, soviet legacies and post-soviet *real politik*: the ethnolinguistic cleavage in Moldova. *Ethnopolitics*, 14:1, 52–71.
- Vasilevich H. (2013). Majority as minority – a comparative case of autochthonous Slavs in Lithuania and Hungarians in Slovakia after the Second World War. In J. Danero Iglesias, N. Stojanovic et al. (Eds.) *New nation – states and national minorities*, P. 99–122, Colchester: ECPR Press.

2. Etninių grupių nacionalinės ir europinės tapatybės

Šioje temoje pagrindinis dėmesys buvo skiriamas Baltijos šalių tautinių mažumų tapatybės santykiui su nacionaline ir europine tapatybe – tyrėjai klausė, kiek tautinių mažumų nariai tapatinasi su šalimi, kurioje gyvena, kokią svarbą jų tapatybei turi europietiškoji dimensija.

Patsiurko ir Wallace (2014) atkreipia dėmesį į tai, kad Baltijos šalyse, **kalbant apie tautinę tapatybę vis dar dominuoja tautybės kaip nekintančios tapatybės samprata**. Remiantis šiuo modeliu, tikimasi, kad tautinės mažumos yra „natūralios“ ir nekintančios grupės, turinčios aiškias ribas, ir kurių narių tapatinimasis su grupe metai iš metų stiprėja (Patsiurko ir Wallace 2014: 189). Tyrėjos pabrėžia, kad tokia diskurse formuojama **politika** neretai yra **nukreipta į etninių ribų stiprinimą** ir jų tęstinumą laike, **subiliai reprodukuojant sovietinio laikotarpio tautybių politiką** posovietinėje erdvėje. Wimmer (2008) taip pat atkreipia dėmesį, kad naujai susikūrusiose tautinėse valstybėse demokratizacijos procese ribos tarp etninės daugumos ir mažumų neretai gilėja ir yra politizuojamos. Tautinėse valstybėse į tautiškumo, o ne į socialinės gerovės stiprinimą nukreiptos politinės priemonės teikia paskatas ir etninių mažumų politikams akcentuoti etnines, o ne socialines skirtis visuomenėje, savo grupės interesus atstovaujant etniškumo pagrindu.

Nepaisant politiniame lygmenyje atsispindinčių etninių įtampų (Ehala ir Zabrodska 2011), Baltijos šalių visuomenėse **etninės skirtys tarp etninės daugumos ir etninių mažumų** pastaraisiais metais **švelnėja ar netgi nyksta**. Visa eilė empirinių tyrimų (Patsiurko ir Wallace 2014; Breggin 2014; Ehala ir Zabrodska 2011, Grigas 2014; Cheskin 2013; Ramonienė 2013 ir kt.) rodo, kad tautinių mažumų atstovai Baltijos šalyse renkasi integracinę strategiją, o požiūrį į **tautinę tapatybę** kaip natūralią ir nekintančią **keičia tokios ir hibridinės tapatybės formos**. Breggin (2014) Rygos jaunimo tyrimas rodo, kad Latvijos sostinėje gyvenanti jauniausioji karta atsisako sovietinio laikotarpio kalbos vartojimo modelių ir kasdienybėje dažniau naudoja latvių nei rusų kalbą. Ramonienė (2013) analizuodama rusų tautybės asmenų kalbos praktikas šeimoje pabrėžia, kad nors šiuo metu dauguma rusų tautybės asmenų laisvai kalba lietuviškai, jie išlaiko ir gimtąją kalbą: dažnai ją naudoja šeimoje ir kiek rečiau – viešojoje erdvėje. Rusų tautybės asmenų nors išlaikyti gimtąją kalbą, ugdyti vaikus dvikalbėje aplinkoje ir išsaugoti rusų kultūrą ir tapatybę žymi, anot tyrėjos, teigiamą nuostatą, leidžiančią vykdyti sėkmingą kalbos vadybą šeimoje bei išsaugoti sociopolitinį visuomenės stabilumą ir Lietuvos piliečių poreikius daugiaetninėje aplinkoje. Grigas (2014) analizuodama galimas vidines grėsmes Baltijos šalims po Rusijos įvykdytos Krymo aneksijos, pažymi, kad **Baltijos šalių rusai yra gana gerai integruoti vietinėse bendruomenėse** ir nėra imlūs Rusijos protekcionistinės politikos užmojams.

Nepaisant gana teigiamo bendros padėties vertinimo, dalis tyrimų atkreipia dėmesį į **netolygią raidą etninių grupių viduje**. Toots ir Idnurm (2012) atliktas nuostatų tyrimas Estijoje ir Latvijoje **atskleidė marginalizacijos tendencijas rusų mažumos jaunimo grupėje**. Daugiau kaip du trečdaliai rusų jaunuolių Estijoje ir Latvijoje išreiškė kosmopolitines nuostatas, kurios, anot tyrėjų, rodo, jog ši jaunimo grupė nėra susisaisčius nei su vietos politiniu ir kultūriniu kontekstu, nei tvirtai remianti universalius demokratinius principus. Toots ir Indrum (2012) tokias rusų jaunimo nuostatas **sieja su pilietinio ugdymo neefektyvumu bendrojo ugdymo mokyklose** – pažymima, kad bendrojo ugdymo turinyje dominuojantis etnocentrinis požiūris gali būtų nepriimtinas tautinių mažumų grupių vaikams, kuriems yra aktuali platesnė pilietybės samprata. Siekiant išvengti politinio abejingumo ir socialinio atsiribojimo tautinių mažumų jaunimo grupėje, pilietinio ugdymo turinys turėtų būti atviresnis ir labiau įtraukiantis visus šalies piliečius.

Ehala ir Zabrodska (2011) tyrimas apie etninę nesantaiką ir stabilumą Estijoje atskleidė, kad etninės įtampos dažniau atsispindi politiniame lygmenyje, o ne kasdieniame gyvenime – **rusai Estijoje** dažniau **renkasi individualaus socialinio mobilumo, o ne politinės mobilizacijos strategiją** norimiems pokyčiams pasiekti. Teigiamą socialinį mobilumą (kylantį socialinį statusą) patirianti rusų dalis etninius santykius Estijoje vertina teigiamai ir nekonfliktiškai (2011: 228). Vis dėlto, tyrimo duomenys rodo rusų etninės grupės heterogeniškumą – fiksuojami reikšmingi nuostatų skirtumai tarp rusų, turinčių nuolatinį kontaktą su etninės daugumos nariais, ir rusų, bendraujančių tik savo etninės grupės nariais (kalbinės atskirties tinklai); skiriasi ir vyresnių bei jaunesnių tautinių mažumų narių požiūris į etninius santykius šalyje. Atliktas tyrimas patvirtina ir ankstesniuose tyrimuose fiksuotą tendenciją, kad **jauniausioje rusų amžiaus grupėje yra labiau paplitusios neigiamos nuostatos etninės daugumos atžvilgiu** nei vyresnėse kartose. Lietuvoje panašių tyrimų nebuvo atlikta, todėl nėra galimybės įvertinti ar panašios tendencijos gali būti fiksuojamos ir Lietuvos visuomenėje.

Didelį dėmesį tyrėjai skyrė ir besiformuojančiai europinei tapatybei tautinių mažumų grupėse Baltijos šalyse. Cheskin (2013) atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad Latvijos rusai pozityviai vertina Latvijos dalyvavimą bendroje Europos erdvėje ir nereta naudoja sąvokas „Europa, europietiška“ norėdami pabrėžti skirtumus tarp savęs ir Rusijoje gyvenančių rusų. Tchistiakova ir Waechter (2015) atskleidė, kad tautinių mažumų grupėse stiprios europietiškos tapatybės susiformavimui yra būtina aiški ir tvirta nacionalinė tapatybė (susieta su ES šalies narės pilietybe). Tyrėjos teigia, kad **nebuvo rasta įrodymų, jog silpna nacionalinė tapatybė stiprintų europinę tapatybę** (t.y. diskriminaciją patiriančių etninių grupių nariai tapatintųsi su Europos Sąjunga, bet ne valstybe, kurioje gyvena). Priešingai – šalyse, kuriose diskriminacijos paplitimas silpnina nacionalinės tapatybės formavimąsi, europinės tapatybės samprata išlieka silpna (Tchistiakova ir Waechter 2015: 16). Šis tyrimas patvirtina Toots ir Idnurm (2012) jaunimo nuostatų tyrimo rezultatus – **pilnavertės europinės, kaip viršvalstybinės, tapatybės susiformavimui būtinas stiprus nacionalinės tapatybės dėmuo**. Europos Sąjungoje

atsiveriančios darbo ir studijų galimybės švelnina etnines skirtis tarp Baltijos šalių piliečių (Patsiurko ir Wallace 2014), tačiau siekiant užtikrinti darnią visuomenių raidą bei europietiškos integracijos projekto sėkmę, būtina stiprinti visų piliečių nacionalinį tapatumą šalyse narėse (Tchistiakova ir Waechter 2015).

PAGRINDINIAI AUTORIAI:

- Breggin B. (2014). *Riga city youth between Latvian and Russian*, *Journal of Baltic Studies*, 45:2, 169-186.
- Cheskin A. (2013) Exploring Russian-Speaking Identity from Below: The Case of Latvia, *Journal of Baltic Studies*, 44:3, 287–312.
- Ehala M. ir Zabrodska A. (2011). Interethnic discordance and stability in Estonia, *Journal of Baltic Studies*, 42:2, 213-237.
- Grigas, Agnia (2014). Russia-Baltic relations after Crimea's annexation: reasons for concern? *Cicero Foundation Great Debate Paper* No. 14/05 June 2014.
- Patsiurko N. ir Wallace C. (2014) Citizenship, Europe and ethnic boundary making among Russian minorities in Latvia and Lithuania. *Migration Letters*, 11(2), 187 – 205.
- Ramonienė, M. (2013) Family language policy and management in a changed socio-political situation: Russians and Russian speakers in Lithuania. In Schwartz, Mila, Verschik, Anna (Eds.). *Successful family language policy parents, children and educators in interaction*. Dordrecht: Springer. P. 127–143
- Tchistiakova N. ir Waechter N. (2015): How national identification matters: the development of European identification among established ethnic minority groups. *Identities. Global Studies in Culture and Power*, 1–20.
- Toots A. and Idnurm T. (2012) Does the context matter? Attitudes towards cosmopolitanism among Russian-speaking students in Estonia, Latvia and the Russian Federation, *Journal of Baltic Studies*, 43:1, 117–134.
- Wimmer, A. (2008). The making and unmaking of ethnic boundaries: a multilevel process theory. *American Journal of Sociology* 113(4) (January 2008), 970–1022.

3. Etninė tapatybė ir socialinės skirtys

Analizuodami šią temą tyrėjai klausė ar Baltijos šalyse etninės skirtys sutampa su socialinėmis skirtimis – tai yra, ar galima kalbėti, kad etniškumas sutampa ir/ ar sustiprina socialinių klasių (aukštesnio ir žemesnio socialinio statuso žmonių grupių) ribas. Nors šia tema nebuvo paskelbta daug publikacijų, keletas jų yra svarbios analizuojant etniškumo raišką šiuolaikinėse Lietuvos, Latvijos ir Estijos visuomenėse.

Latvijoje ir Estijoje socialinės nelygybės ir etniškumo klausimams pastaraisiais metais buvo skiriama daugiau dėmesio – analizuotas tautinių mažumų dalyvavimas darbo rinkoje (Dobson ir Jones 1998; Savchenko 2002), ekonominės krizės poveikis darbo rinkai (Hazans 2010), pajamų nelygybė (Vöörmannir Helemäe 2011) atskirai tirtas tautinių mažumų jaunimo įsitraukimas į šalių darbo rinką (Lindemann 2011). Lietuvoje didesnis dėmesys tautinių mažumų dalyvavimui darbo rinkoje nebuvo skiriamas. Nors turimi negausūs duomenys žymi galimus etninių mažumų dalyvavimo darbo rinkoje sunkumus (Petrušauskaitė ir Pilinkaitė 2012: 29), specifiniai etninės grupės bruožai Lietuvoje dažniau vertinami kaip antrinio pobūdžio priežastys, apsunkinančios nelietuvių integraciją į darbo rinką (OkunevičiūtėNeverauskienė, Gruževskis ir Moskvina 2007: 34).

Tautinėms mažumoms priklausančių asmenų dalyvavimas šalių darbo rinkoje nebuvo tolygus – tyrėjai pastebi, kad ikikrizinio laikotarpio Latvijoje darbo rinka veikė gana sėkmingai ir didesnių skirtumų pagrindiniuose rodikliuose (t.y. nedarbo, pajamų lygio ir pan.) tarp tautinių mažumų ir tautinės daugumos narių nebuvo fiksuojama (Hazans 2010). Tuo tarpu Estijoje yra fiksuojamas aukštesnis tautinių mažumų nedarbo lygis ir reikšminga darbo rinkos segmentacija (tautinių mažumų nariai rečiau dirba vadybinį/ vadovaujantį darbą, dažniau užima darbininkiškas darbo vietas) (Heidements 2007). **Svarbų vaidmenį socialinės nelygybės augimui/ mažėjimui turėjo ir šalyse įgyvendinama socialinės paramos politika** – Muiznieks, Rozenvalds ir Birka (2013) teigia, kad būtent dėl valstybės vykdomos socialinės politikos socialinė nelygybė tarp skirtingų etninių grupių Estijoje neaugo, net ir esant žymiai darbo rinkos segmentacijai. Tuo tarpu Latvijoje, nepaisant gana gerai veikiančios darbo rinkos, silpnai reguliuojama socialinės paramos sistema lėmė, kad pastaraisiais metais **socialinė nelygybė šalyje sparčiai augo** ir tai **kėlė grėsmę ne tik etninių grupių, bet ir visos visuomenės socialinei sanglaudai** (Muiznieks, Rozenvalds ir Birka 2013: 300).

Nemaža dalis tyrėjų akcentuoja, kad **auganti socialinė nelygybė Baltijos šalyse yra aktuali visai visuomenei, ne tik etninių grupių santykiams**. Cheskin (2013) pabrėžia, kad skiriamas didesnis dėmesys bendrų socialinių ir ekonominių problemų sprendimui, o ne „etninėms problemoms“, stiprina tautinių mažumų integraciją ir dalyvavimą šalies politiniame gyvenime. Lauristin (2011: 195) atkreipia dėmesį, kad valstybingumo konsolidacijos ir ekonominės

pertvarkos procesuose dalis socialinių problemų buvo nurašytos kaip „etninės“, neskiriant joms reikiamo dėmesio ir nustumiant reikalaujančius jas išspręsti į nacionalinės politikos pakraščius. Perėjimas prie rinkos ekonomikos ir sparčiai įgyvendintos neoliberalios reformos lėmė, jog nemaža Baltijos šalių visuomenių dalis atsidūrė tarp rinkos ekonomikos pralaimėtojų (žr. Jurkynas 2004), o ekonominės krizės laikotarpiu įgyvendintos griežtos taupymo priemonės atskirtį tarp skirtingų socialinių grupių tik sustiprino (žr. Sommers ir Woolfson 2014). Dėl šios priežasties, sprendžiant Baltijos šalių visuomenių integracijos problemas svarbu skirti didelį dėmesį ir bendrų socialinių ekonominių problemų sprendimui, užtikrinant lygiavertį tautinėms mažumoms priklausančių asmenų dalyvavimą darbo rinkoje ir socialinės apsaugos priemonėse, skirtose socialinės nelygybės mažinimui.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad stiprėjant socialinėms ir ekonominėms, o pastaraisiais metais – ir geopolitinėms įtampoms visuomenėje, viešajame diskurse ir žiniasklaidoje sustiprėja neigiamas etninių grupių stereotipizavimas. Repečkaitė (2011) aptardama 2009 m, sausio 16 d. riausių prie Seimo pristatymą žiniasklaidoje ir viešuose debatuose socialiniuose tinkluose pastebi, kad protestuotojams priskiriama etninė tapatybė (juos tapatinant su „nelietuviais“) buvo pasitelkiama menkinant protesto metu išsakytų reikalavimų pagrįstumą ir konstruojant savotišką „atpirkimo ožį“ konflikto sprendimo metu. Viešajame diskurse konstruojama „ruso“ („nelietuvio“) tapatybė neretai buvo tapatinama su platesne – *homosovieticus*– sąvoka. Šiai *homosovieticus* grupei priskiriami ne tik neasimiliuoti rusų tautinės mažumos nariai, bet ir visi – dažniausiai darbininkiškosios klasės – Lietuvos gyventojai, kurie dalyvauja Rusijos informacinėje erdvėje ir vartoja rusišką populiariąją kultūrą. Repečkaitė (2009: 62) pabrėžia, kad **toks stereotipizavimas iš viešojo diskurso išstumia ir marginalizuoja tiek rusų tautinę mažumą, tiek lietuviškąją darbininkų klasę, pristatant visą grupę kaip lengvai manipuliuojamą** (paprastai iš Rusijos) **ir politiškai nebrandžią**– nesugebančią dalyvauti demokratiškame procese. Tyrėja teigia, kad **etniškumas neretai yra naudojamas kaip viena iš kategorijų brėžiant ir stiprinant socialinių klasių ribas augančios socialinės nelygybės sąlygomis Lietuvoje.**

PAGRINDINIAI AUTORIAI:

Dobson J. ir Jones G. (1998) Ethnic discrimination: public policy and the Latvian labour market. *International Journal of Manpower*, 19(1/2), 31–47.

Hazans M. (2010) Ethnic minorities in the Latvian labour market 1997–2009: outcomes, integration drivers and barriers. In N. Muiznieks (Ed.) *How integrated is Latvian society? An audit of achievements, failures and challenges*. Riga: University of Latvia Press, P. 125–158.

Heidmets M. (2008) (Ed.) *Estonian human development report 2007*. Tallinn: Estonian Cooperation Assembly.

- Jurkynas M. (2004). Emerging cleavages in new democracies: the case of Lithuania. *Journal of Baltic Studies*, 35(3), 278–296.
- Lindemann (2011). Explaining different returns from human capital in the labour market. In R. Vetik ir J. Helemae (Eds.) *The Russian second generation in Tallinn and Kohtla-Järve*. IMISCOE Reports, Amsterdam: Amsterdam University Press. P. 93–118.
- Okunevičiūtė Neverauskienė L., Gruževskis B. ir Moksvina J. (2007). Tautinių mažumų nedarbas bei jo mažinimo prielaidos Lietuvoje, *Filosofija. Sociologija*, 18 (4), 23–36.
- Petrušauskaitė V. ir Pilinkaitė V. (2012). Rusai Lietuvoje: etninės grupės raida ir integracijos iššūkiai 2001–2011 m. *Etniškumo studijos* 2012(1/2), 14–50.
- Repečkaitė, D. 2011. Austerity against the Homo Sovieticus: Political control, class imaginings, and ethnic categorization in the Vilnius riots of 2009. *Focaal—Journal of Global and Historical Anthropology* 59 (2011): 51–65.
- Savchenko A. (2002). Toward capitalism or away from Russia? Early stage of post-Soviet economic reforms in Belarus and the Baltics. *American Journal of Economics and Sociology*, 61(1), 233–257.
- Sommers J. ir Woolfson Ch. (2014) (Eds.). *The contradictions of austerity: the socio-economic costs of the neoliberal Baltic model*. New York: Routledge.
- Vöormann R. ir Helemae J. (2011). Income inequality. In R. Vetik ir J. Helemae (Eds.) *The Russian second generation in Tallinn and Kohtla-Järve*. IMISCOE Reports, Amsterdam: Amsterdam University Press. P. 119–142.

4. Etninės tapatybė ir kolektyvinė atmintis

Itin svarbi ir pastaraisiais metais vis aktualesnė tautinių mažumų tyrimams tampanti tema – tai atminties studijų laukas.

Didelis dėmesys skirtas rusų tautinės mažumos Baltijos šalyse kolektyvinei atminčiai – ypačiai, Antrojo pasaulinio karo pabaigos ir Baltijos šalių okupacijos vertinimui. Ehin ir Berg (2009: 9) pabrėžia, kad

„Baltijos šalių ir Rusijos valstybingumą pagrindžiantys naratyvai yra paremti teiginiais, kurie yra tarpusavyje nesuderinami. Skirtumai yra ne detalėse, bet susiję su pagrindiniais valstybingumą grindžiančiais teiginiais – t. y., skirtingais Antrojo pasaulinio karo, Raudonosios armijos vaidmens, sovietinio režimo ir jo griūties vertinimais, skirtingu Baltijos šalių valstybingumo nutraukimo ir jo atkūrimo aplinkybių vertinimu.“

Toks konstruojamų tautinių tapatybių nesuderinamumas kelia iššūkį Baltijos šalyse gyvenantiems rusų etninės grupės nariams, kurie savo etninės tapatybės konstravimo procese susiduria su būtinybe integruoti abiejų valstybių tautinių tapatybių elementus. Marija **Golubeva (2010) analizavo kaip šiuos skirtingus istorinius naratyvus savo darbe derina Estijos tautinių mažumų mokyklose dirbantys istorijos mokytojai**. Šio tyrimo išvadose atkreipiamas dėmesys, kad rusų mokomosios kalbos mokyklų bendruomenės reaguodamos į valstybės aktyviai įgyvendinamą politiką (suvokiamą kaip asimiliacinę ir neatsižvelgiančią į istorinių naratyvų derinimo būtinybę), renkasi gynybines pozicijas ir priešinas valstybės spaudimui. Golubova (2010) pabrėžia, kad siekiai suvienodinti ar pakeisti istorinius naratyvus tautinės daugumos ir mažumų mokyklose bus pasmerkti žlugti, jei nebus atsižvelgiama į rusų mokyklų bendruomenėse vyraujančią nusivylimo ir politinio pasyvumo atmosferą. Tik įgalinant atvirus demokratinius debatus ir diskusijas dėl pamatinių istorinių įvykių vertinimo galima tikėtis susitarimo ir aktyvesnio rusų tautinės grupės dalyvavimo tautinės ir pilietinės tapatybės konstravime.

Skirtingai nei Latvijoje ir Estijoje, Lietuvoje kolektyvinės atminties ir istorinių naratyvų konfliktai kyla ne tik su rusų, bet ir su lenkų tautine mažuma. Rūta Kazlauskaitė (2011) analizavo kaip Lietuvos ir Lenkijos istoriografijoje ir istorijos vadovėliuose yra pristatomi tokie abiem šalims esminiai istoriniai įvykiai kaip Liublino unija, XIX a. tautinis atgimimas ir Vilniaus krašto prijungimas prie Lenkijos tarpukario laikotarpiu, bei kaip šiuos įvykius interpretuoja Lietuvos lenkų tautinei mažumai save priskiriantys asmenys. Kazlauskaitė (2011) skiria dvi kryptis Lietuvos lenkų tapatybės konstravime. Viena jų pasižymi valstybinio istorinio naratyvo „lietuviško centrismo“ kritika ir daugiakultūrės bei nevienalytės Lietuvos istorijos pabrėžimu. Kitai kryptčiai priskiriami naratyvai, kurie akcentuoja politinio Lietuvos valstybės tęstinumo bei Vilniaus kaip valstybingumo simbolio svarbą, nors ir pabrėžiant lenkų kultūros

istorinę svarbą Lietuvos visuomenei. Autorė teigia, kad **Lietuvos lenkų konstruojama tapatybė nėra nesuderinama su Lietuvos valstybingumą pagrindžiančiu naratyvu**, priešingai – pasižymi siekiu būti įtrauktiems į Lietuvos istorinį pasakojimą (per daugiakultūrės ir nevienalytės istorijos konstravimą). Kazlauskaitė (2011: 112) pabrėžia, kad yra **itin svarbu pripažinti kolektyvinės atminties svarbą integracijos procese** – tik sudarant galimybes **demokratinei skirtingų atminčių raiškai kasdieniniame gyvenime** (istorijos vadovėliuose, profesionaliuose istorikų darbuose, viešosiose diskusijose) galima tikėtis naujos, bendros, nekonfliktingos nacionalinės tapatybės susiformavimo.

PAGRINDINIAI AUTORIAI:

Ehin, P. ir Berg, E. (2009). Incompatible identities? Baltic-Russian relations and the EU as an arena for identity conflict. In Berg, E, Ehin, P (Eds.), *Identity and foreign policy: Baltic-Russian Relations and European Integration*, Burlington: Ashgate.

Golubeva M. (2010) Different history, different citizenship? Competing narratives and diverging civil enculturation in majority and minority schools in Estonia and Latvia. *Journal of Baltic Studies*, 41:3, 315–329.

Kazlauskaitė, R. (2011). *Common past, divided memories: historical memory of the Polish minority members in Lithuania*, MA thesis, University of Helsinki, Faculty of Social Sciences, Political Science, MA in ERI.

5. Kitos temos

Svarbi tema, kuriai didelis dėmesys buvo skiriamas Latvijoje ir Estijoje – tai **tautinių mažumų švietimo problematika**, ir ypatingai švietimo reformos, sustiprinančios valstybinės kalbos mokymą tautinių mažumų mokyklose. Tyrėjai analizavo mokytojų, mokinių ir platesnės mokyklos bendruomenės požiūrį į įgyvendintas reformas (Masso ir Soll 2014), mokytojų adaptacijos strategijas ir profesinės tapatybės konstravimą (Kiilo ir Kutsar 2013 bei mokymo turinio ir proceso svarbą mokinių pilietinės tapatybės konstravime (Golubeva 2010; Toots ir Idnurm 2012). Šie tyrimai yra svarbūs atskleidžiant galimas nenumatytas reformų pasekmes, kylančius konfliktus ir sėkmingų sprendimų pavyzdžius.

Atskiras dėmesys skirtas **tautinių mažumų žiniasklaidai ir joje dirbančių žurnalistų vaidmeniui** stiprinant visuomenės integraciją. Juferevos ir Lauk (2015) atliktas tyrimas atskleidė, kad tautinių mažumų kalbomis leidžiama žiniasklaida Estijoje yra menkai finansuojama ir yra komerciškai nepajėgi konkuruoti su stipriomis Rusijos žiniasklaidos įmonėmis. Estijos tautinių mažumų žiniasklaidoje dirbantys žurnalistai neretai dirba keliuose darbuose, už atliekamą darbą gauna nedidelius atlyginimus ir paprastai neturi stiprios profesinės tapatybės. Jufereva ir Lauk (2015) pažymi, kad nors tautinių mažumų žiniasklaidoje dirbantys žurnalistai galėtų būti svarbi jungtis tarp dviejų – Rusijos ir Estijos – informacinių erdvių, šiuo metu jų vaidmuo nėra labai stiprus dėl nepalankių įdarbinimo sąlygų, silpnos profesinės tapatybės ir menkos saviorganizacijos (atstovavimo žurnalistų profesinėse sąjungose).

PAGRINDINIAI AUTORIAI:

- Golubeva M. (2010) Different history, different citizenship? Competing narratives and diverging civil enculturation in majority and minority schools in Estonia and Latvia. *Journal of Baltic Studies*, 41:3, 315–329.
- Kiilo T. ir Kutsar D. (2013) Dilemmas related to the professional self-identity of Russian-speaking teachers in Estonia: adapting and accommodating to changes in the language-in-education domain. *Journal of Baltic Studies*, 44:4, 475–502.
- Masso A. and Soll M. (2014) Change in language of instruction in Russian medium schools: multilevel analysis of attitudes and language proficiency. *Journal of Baltic Studies*, 45:4, 517–544.
- Toots A. and Idnurm T. (2012) Does the context matter? Attitudes towards cosmopolitanism among Russian-speaking students in Estonia, Latvia and the Russian Federation, *Journal of Baltic Studies*, 43:1, 117–134.

I dalies šaltiniai

- Breggin B. (2014). *Riga city youth between Latvian and Russian*, *Journal of Baltic Studies*, 45:2, 169–186.
- Budryte, D. (2005). *Taming nationalism? Political community building in the post- Soviet Baltic states*. Aldershot, UK: Ashgate.
- Budrytė, D. (2011). From ethnic fear to pragmatic inclusiveness? Political community building in the Baltic states (1988-2004), *Etniškumo studijos* 2011/1-2. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, Eugrimas, 14–41.
- Cheskin A. (2013) Exploring Russian-Speaking Identity from Below: The Case of Latvia, *Journal of Baltic Studies*, 44:3, 287–312.
- Cordell K., Agarin T., ir Osipov A. (2013) (Eds.) *Institutional legacies of communism: change and continuities in minority protection*. New York: Routledge
- Dobson J. ir Jones G. (1998). Ethnic discrimination: public policy and the Latvian labour market. *International Journal of Manpower*, 19(1/2), 31–47.
- Duina F. ir Mia C. (2015). Fitting in the Baltics: National identity, minorities and compliance with EU accession requirements in Lithuania and Latvia. *Comparative European Politics* 13 (September 2015), 535–552.
- Ehala M. ir Zabrodska A. (2011). Interethnic discordance and stability in Estonia, *Journal of Baltic Studies*, 42:2, 213-237.
- Ehin, P. ir Berg, E. (2009). Incompatible identities? Baltic-Russian relations and the EU as an arena for identity conflict. In Berg, E, Ehin, P (Eds.), *Identity and foreign policy: Baltic-Russian Relations and European Integration*, Burlington: Ashgate.
- Galbreath D. ir Mc Evoy J. (2012). European organizations and minority rights in Europe: On transforming the securitization dynamic. *Security Dialogue*. 43(3), P. 267–284.
- Golubeva M. (2010) Different history, different citizenship? Competing narratives and diverging civil enculturation in majority and minority schools in Estonia and Latvia. *Journal of Baltic Studies*, 41:3, 315–329.
- Grigas, Agnia (2014). Russia-Baltic relations after Crimea's annexation: reasons for concern? *Cicero Foundation Great Debate Paper* No. 14/05 June 2014.
- Hazans M. (2010). Ethnic minorities in the Latvian labour market 1997–2009: outcomes, integration drivers and barriers. In N. Muiznieks (Ed.) *How integrated is Latvian society? An audit of achievements, failures and challenges*. Riga: University of Latvia Press, P. 125–158.

- Heidmets M.(2008) (Ed.).*Estonian human development report 2007*. Tallinn: Estonian Cooperation Assembly.
- Jurkynas M. (2004). Emerging cleavages in new democracies: the case of Lithuania. *Journal of Baltic Studies*, 35(3), 278–296.
- Kasperavičius, A. P. ir Biveinis, P. (2007). Tautiniai santykiai Lietuvoje 1988–1992. *Lietuvos istorijos studijos. Mokslo darbai*, Nr. 20, 64–84.
- Kazlauskaitė, R. (2011). *Common past, divided memories: historical memory of the Polish minority members in Lithuania*, MA thesis, University of Helsinki, Faculty of Social Sciences, Political Science, MA in ERI.
- Lagerspetz, M. (2014) Cultural Autonomy of National Minorities in Estonia: The Erosion of a Promise, *Journal of Baltic Studies*, 45:4, 457–475
- Liekis Š. (2003) *A state within a state?: Jewish autonomy in Lithuania 1918–1925*, Vilnius: Versus aureus.
- Lindemann (2011). Explaining different returns from human capital in the labour market. In R. Vetikur J. Helemae (Eds.) *The Russian second generation in Tallinn and Kohtla-Järve*. IMISCOE Reports, Amsterdam: Amsterdam University Press. P. 93–118.
- Lopata, R. (1998) (Ed.) *National question in Lithuania: acculturation, integration or separateness? NATO Research Fellowship Programme*. Vilnius: Institute of International Relations and Political Science.
- Okunevičiūtė Neverauskienė L., Gruževskis B. ir Moksvina J. (2007). Tautinių mažumų nedarbas bei jo mažinimo prielaidos Lietuvoje, *Filosofija. Sociologija*, 18 (4), 23–36.
- Patsiurko N. ir Wallace C. (2014) Citizenship, Europe and ethnic boundary making among Russian minorities in Latvia and Lithuania. *Migration Letters*, 11(2), 187–205.
- Petrušauskaitė V. ir Pilinkaitė V. (2012). Rusai Lietuvoje: etninės grupės raida ir integracijos iššūkiai 2001–2011 m. *Etniškumo studijos* 2012(1/2), 14–50.
- Prina F. (2015) Linguistic justice, soviet legacies and post-soviet *realpolitik*: the ethnolinguistic cleavage in Moldova. *Ethnopolitics*, 14:1, 52–71.
- Ramonienė, M. (2013) Family language policy and management in a changed socio-political situation: Russians and Russian speakers in Lithuania. In Schwartz, Mila, Verschik, Anna (Eds.). *Successful family language policy parents, children and educators in interaction*. Dordrecht: Springer. P. 127–143.
- Repečkaitė, D. 2011. Austerity against the Homo Sovieticus: Political control, class imaginings, and ethnic categorization in the Vilnius riots of 2009. *Focaal—Journal of Global and Historical Anthropology* 59 (2011): 51–65.

- Savchenko A. (2002). Toward capitalism or away from Russia? Early stage of post-Soviet economic reforms in Belarus and the Baltics. *American Journal of Economics and Sociology*, 61(1), 233–257.
- Sinkevičius, V. (2002). *Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001 metais*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
- Sommers J. ir Woolfson Ch. (2014) (Eds.). *The contradictions of austerity: the socio-economic costs of the neoliberal Baltic model*. New York: Routledge.
- Tchistiakova N. ir Waechter N. (2015): How national identification matters: the development of European identification among established ethnic minority groups. *Identities. Global Studies in Culture and Power*, 1–20.
- Toots A. and Idnurm T. (2012) Does the context matter? Attitudes towards cosmopolitanism among Russian-speaking students in Estonia, Latvia and the Russian Federation, *Journal of Baltic Studies*, 43:1, 117–134.
- Truska L. (2005) Lietuviai ir žydai nuo XIX a. pabaigos iki 1941 m. birželio: Antisemitizmo Lietuvoje raida, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, p. 62–77.
- Valevičius, V. ir Kraniauskas, L. (2001). Tautinės mažumos Lietuvoje ir Latvijoje: tarp politinės kategorijos ir etniškumo. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2001(1-2), 90–109.
- Vasilevich H. (2013). Majority as minority – a comparative case of autochthonous Slavs in Lithuania and Hungarians in Slovakia after the Second World War. In J. Danero Iglesias, N. Stojanovic et al. (Eds.) *New nation-states and national minorities*, P. 99–122, Colchester: ECPR Press.
- Vöormann R. ir Helemäe J. (2011). Income inequality. In R. Vetikur J. Helemäe (Eds.) *The Russian second generation in Tallinn and Kohtla-Järve*. IMISCOE Reports, Amsterdam: Amsterdam University Press. P. 119–142.
- Wimmer, A. (2008). The making and unmaking of ethnic boundaries: a multilevel process theory. *American Journal of Sociology* 113(4) (January 2008), 970–1022.

II. Lietuvos moksliniuose leidiniuose publikuotų tyrimų apžvalga

Tautinių mažumų grupių tematikai skirti darbai, kurie buvo publikuoti Lietuvos moksliniuose leidiniuose, apžvelgiami pateikiant juos pagal pagrindines atrankoje atsiskleidusias tyrimų temas. Pateikiamos kiekvieno darbo trumpos santraukos, trumpai apžvelgiamos pagrindinės darbų įžvalgos, aktualios užsakovo suformuluotoms užduotims įgyvendinti. Pagrindinės išskirtos temos, kurias tiria mokslininkai: tautinių mažumų situacija darbo rinkoje ir švietimo sektoriuje, politinis ir pilietinis tautinių mažumų dalyvavimas, teisinis mažumų situacijos reglamentavimas, identiteto tyrimai ir kolektyvinės atminties formavimas, visuomenės nuostatos ir tautinių mažumų reprezentacija žiniasklaidoje, kalbų vartojimo ir kalbų mokėjimo klausimai, kitos temos (demografiniai procesai ir bendra tautinių mažumų grupių situacija, kt.). Darbai atrinkti vadovaujantis tokiais principais: darbai buvo publikuoti Lietuvos moksliniuose recenzuojamuose leidiniuose, pateikia aktualias įžvalgas susijusias su tautinių mažumų integracijos ar tautinės tapatybės išsaugojimo klausimais.

Daugiausia mokslininkų darbų skirta skirtingų etninių grupių identiteto tyrimams, tad šioje temoje yra apžvelgiama daugiausia publikacijų. Mokslininkai tyrinėja Lietuvos lenkų, rusų, baltarusių grupių identitetus (žr. Daušas 2012, 2014, 2010; Frėjutė-Rakauskienė, Šliavaitė 2012; Kazėnas et al. 2014; Labanauskas 2014, Šliavaitė 2011; Taljūnaitė 2014, kt.), etninių grupių tapatumo ir tarpetninių santykių aspektus Pietryčių Lietuvoje (Frėjutė-Rakauskienė 2015, Kazėnas et al 2014, Šliavaitė 2015, kt.). Įžvelgiamas tapatumo konstravimo ir santykio su Lietuva pokytis rusų etninės grupės skirtingose kartose: teigiama, jog jaunoji karta Lietuvą mato kaip savo tėvynę ir nebeturi tokių sentimentų etninės kilmės šaliai kaip vyresnioji karta (Labanauskas 2014, Taljūnaitė 2014, kt.). Tyrimai atskleidžia istorinės atminties, istorinio naratyvo svarbą konstruojant etninį tapatumą, o taip pat kuriant solidarumą su platesne politine bendruomene (Frėjutė-Rakauskienė 2013 a, b; Šutinienė 2013, kt.).

Mokslinės publikacijos, skirtos etninių grupių situacijai švietimo sektoriuje analizuoja romų vaikų situaciją ir ankstyvo iškritimo iš ugdymo sistemos priežastis (Petrušauskaitė 2014, 2012, 2010). Moksliniai tyrimai atskleidžia, jog romų vaikai švietimo sistemoje susiduria su neigiamomis nuostatomis, mokyklos lankymas jiems sudėtingas materialine ir socialine prasme (Petrušauskaitė 2014, Žiobienė 2013, kt.), tačiau romų vaikų dalyvavimas švietimo sistemoje skirtingose savivaldybėse skiriasi ir savivaldybės lygmenyje įgyvendinamos priemonės yra svarbios sprendžiant šias problemas (Petrušauskaitė 2012). Tekstai, analizuojantys bendrą tautinių mažumų grupių situaciją Lietuvoje atkreipia dėmesį, jog tautinių mažumų mokyklose mažėja mokinių skaičius, tad mažėja ir mokyklų skaičius, o tai kelia iššūkius tautinio identiteto išsaugojimui (Petrušauskaitė, Pilinkaitė 2012, dėl mokinių skaičiaus mažėjimo Pietryčių Lietuvoje žr. Šliavaitė 2015). Analizuojant švietimo klausimus svarbus ir regioninis aspektas:

tyrimai atskleidžia, jog mokyklų tautinės mažumos mokomąja kalba išsaugojimas aktualus Vilniaus rajono, Pietryčių Lietuvos regiono gyventojams (Kazėnas, Jakubauskas, Gaižauskaitė, Kacevičius, Visockaitė 2014; Šliavaitė 2015, kt.).

Politinio ir pilietinio tautinių mažumų grupių dalyvavimo ir atstovavimo klausimais daugiausia publikuota tekstų apie lenkų grupę, o duomenys rodo, jog LLRA turi vietos lenkų palaikymą ir ši partija matoma kaip atstovaujanti mažumos interesus (Kazėnas et al 2014, kt.); tuo pačiu tyrimai atskleidžia, kaip pilietinės organizacijos tampa svarbiu etninę grupę vienijančiu veiksnium, kuris įgalina ir tolesnę politinę mobilizaciją (Frėjutė-Rakauskienė 2015, kt.). Teisinis tautinių mažumų grupių situacijos reglamentavimas aptariamas solidžioje monografijoje, skirtoje tautinių mažumų apsaugai (Katuoka (sud.) 2013).

Žiniasklaida įvardinama kaip svarbi etninės grupės identitetą konstruojanti priemonė, kuriai taip pat tenka atsakomybė už tam tikrų stereotipų ar neigiamų nuostatų konstravimą (Kazėnas et al. 2014; Frėjutė-Rakauskienė 2012, kt.).

Kalbininkų moksliniai tyrimai atskleidžia tautinių mažumų grupių (lenkų, rusų) gimtosios ir lietuvių kalbos vartojimo tendencijas, skirtumus kartose ir regionuose (detaliau žr. Ramonienė (sud.) 2010, 2013). Mokslininkai daro išvadą, jog lietuvių kalbą tautinės mažumos moka ir vertina ir ji yra vyraujanti visose srityse (Ramonienė 2010: 281-282).

Darytina išvada, jog vyraujant tautinių mažumų tautinės tapatybės/ identiteto tyrimams, akivaizdžiai trūksta sistemingų tyrimų apie tautinių mažumų grupių narių situaciją darbo rinkoje, jų politinį atstovavimą, pilietinį dalyvavimą, o taip pat ir sistemingų (ne fragmentiškų) tyrimų apie tautinių mažumų grupių narių situaciją švietimo sektoriuje, požiūrį į švietimo sistemos reorganizacijos procesą. Trūksta tyrimų, skirtų jaunajai tautinių mažumų grupių kartai.

1. Etninių grupių situacija darbo rinkoje

- Kristina Šliavaitė (2012) Etninės mažumos darbo rinkoje: kalbos, pilietybės ir socialinių tinklų reikšmė (Visagino atvejis) // *Etniškumo studijos*. Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas. Vilnius. P. 103-125.

Šiame straipsnyje analizuojama kaip Visagino miesto gyventojai (rusai, ukrainiečiai, baltarusiai) interpretuoja savo socio-ekonominę situaciją po IAE uždarymo, kokios iškyla problemos darbo rinkoje ir kaip individualiame bei šeimos lygyje sprendžiamos nedarbo problemos. Straipsnio šaltinis – 2011 m. lapkričio–2012 m. birželio mėn. vykusio kokybinio tyrimo metu surinkti duomenys, o taip pat apžvelgiami ir interpretuojami Utenos teritorinės darbo biržos Visagino skyriaus duomenys. Teigiama, jog atominės uždarymas turėjo skirtingas socio-ekonominės pasekmes skirtingoms socialinėms grupėms Visagine ir kalbant apie atominės uždarymo pasekmes individams reikia atsižvelgti į amžių, lytį, išsilavinimą. Teigiama, jog kokybiniai interviu atskleidė tam tikrą Lietuvos etninių mažumų grupių narių pažeidžiamumo savijautą lyginant savo situaciją su daugumos situacija darbo rinkoje. Patys etninių mažumų grupių informantai Visagine, interpretuodami savo įsidarbinimo galimybes, pabrėždavo valstybinės kalbos žinių, socialinių ryšių ir pilietybės aspektų svarbą.

Raktažodžiai: darbo rinka, etninės mažumos, integracija, Ignalinos atominės elektrinės uždarymas.

- Kasatkina Natalija, Beresnevičiūtė Vida (2010) Ethnic Structure, Inequality and Governance of the Public Sector in Lithuania// *Etniškumo studijos*. Vilnius. P. 7-25.

Autorės straipsnyje analizuoja skirtingų tautinių grupių situaciją Lietuvos darbo rinkoje bei švietimo sektoriuje. **Teigiama, kad socio-ekonominiai skirtumai tarp Lietuvos etninių grupių nėra labai ryškūs, tačiau tam tikri skirtumai egzistuoja (p. 12).** Pavyzdžiui, 2002 ir 2003 m. duomenys atskleidžia, jog bedarbystės lygis etninių mažumų grupėse yra aukštesnis nei etninės daugumos grupėje (p. 12). Valstybinės kalbos kompetencijos yra svarbios sėkmingai dalyvaujant viešajame sektoriuje, tačiau teigiama, jog remiantis 2001 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, tai nėra kliūtis mažumų dalyvavimui viešajame sektoriuje (p. 13). **Kita vertus, 2001 m. surašymo duomenys atskleidžia, jog skirtingos etninės grupės koncentruojasi skirtingose įdarbinimo pozicijose: procentiškai daugiau lietuvių kilmės asmenų užima aukštesnes pozicijas skirtingose srityse darbo rinkoje nei rusų ir lenkų mažumų nariai (p. 13).** Autorės pastebi, jog nors Lietuvos valstybė užtikrina galimybę dalyvauti švietimo sistemoje, tačiau egzistuoja skirtumai lyginant etninės mažumos ir daugumos pasiekimus švietime (p. 12). **Autorės teigia, jog kalbant apie mažumų politinį aktyvumą viena iš pagrindinių problemų yra žemas dalyvavimas rinkimų institucijose ir**

biurokratinėse struktūrose ir pabrėžiama, jog reikia siekti padidinti mažumų narių dalyvavimą sprendimų priėmimo procese (p. 20).

Raktažodžiai: viešasis sektorius, etninė struktūra, nelygybė, etninės mažumos

2. Etninių grupių situacija švietimo sistemoje

- Šliavaitė Kristina (2015) Mokyklos valstybine arba mažumos mokomąja kalba pasirinkimo strategijos Pietryčių Lietuvoje: tarp etniškumo išlaikymo ir socialinio mobilumo galimybių?, *Filosofija. Sociologija*. 26 (2): 135-145.

Straipsnyje analizuojami 2013 – 2014 m. Šalčininkuose, Švenčionyse, Eišiškėse, Pabradėje atlikto kokybinio tyrimo duomenys (viso 47 interviu). Interviu vyko su švietimo sistemos darbuotojais, bei mokinių tėvais. Interviu buvo atliekami regiono mokyklose lietuvių, rusų, lenkų mokomosiomis kalbomis. Straipsnyje analizuojamos mokyklos viena ar kita mokomąja kalba pasirinkimo priežastys. Interviu metu išryškėjo tokios individualios mokyklų lenkų mokomąja kalba pasirinkimo priežastys kaip noras mokytis gimtąja kalba, siekis formuoti vaikų etninę tapatybę, psichologinis komfortas mokantis gimtąja kalba, galimybė lygiagrečiai išmokti lietuvių kalbą, kai kurios ekonominės-socialinės priežastys (pvz., bendruomenės spaudimas, darbas paasirinktoje įstaigoje ir pan). Mokyklos lietuvių kalba nelietuvių kilmės informantų buvo pasirenkamos dėl socialinio mobilumo galimybių, gerai vertinamos materialinės mokyklų bazės. Statistiniai duomenys bei kokybiniai interviu atskleidžia, jog mokyklos rusų mokomąja kalba patiria nuosmukį regione. Pastebima, jog mokyklos lenkų mokomąja kalba pasirinkimo šių mokyklų bendruomenėms priklausantys informantai nesiejo su prastesnėmis socialinio mobilumo galimybėmis.

Raktažodžiai: švietimas, Pietryčių Lietuva, mokyklos lenkų, rusų, lietuvių mokomosiomis kalbomis

- Šliavaitė Kristina. 2015. Kalba, tapatumas ir tarpetniniai santykiai Pietryčių Lietuvoje: daugiakultūriškumo patirtys ir iššūkiai kasdieniuose kontekstuose, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 15(24), 27-51.

Analizuojami 2013-2014 m. Pietryčių Lietuvoje (Šalčininkuose, Švenčionyse, Eišiškėse, Pabradėje) kokybinio tyrimo duomenys. Taikoma daugiakultūriškumo teorinė perspektyva. Keliamas klausimas apie kalbos vaidmenį kasdieniniame vietos žmonių bendravime ir mokyklose skirtingomis mokomosiomis kalbomis. Atskleidžiama, jog kalba (lietuvių, lenkų) gali būti pasitelkiama tiek atskiriant, tiek įtraukiant pašnekovą(us) kasdieninėje komunikacijoje ar mokyklų bendruomenėse. Teigiama, jog nors šis regionas dažnai apibūdinamas kaip daugiakultūris, tačiau kasdieninėje sąveikoje užfiksuota tarpetninių įtampų. Teigiama, jog svarbu

mokyklose ugdyti jautrumą tarpkultūriniais skirtumams, pabrėžiama žiniasklaidos ir politikų atsakomybė.

Raktažodžiai: daugiakultūriškumas, kalba, tarpetniniai santykiai, Pietryčių Lietuva

- **Vita Petrušauskaitė (2014) (Ne)lygios galimybės švietime: ankstyvo romų vaikų pasitraukimo iš ugdymo sistemos Vilniaus mieste analizė // *Etniškumo studijos*. 2014/1. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas (mokslo studija)**

Mokslo studija skirta romų vaikų ankstyvo pasitraukimo iš švietimo sistemos priežasčių analizei. Tyrimas atliktas Kirtimuose Vilniuje. Derinama kiekybinė ir kokybinė metodologijos: analizuojami 2001 ir 2011 surašymų duomenys, atlikta kiekybinė Kirtimų gyventojų apklausa, bei atliktas ilgalaikis lauko tyrimas (metodai - dalyvaujantis stebėjimas, interviu). Autorė teigia, jog surašymų duomenis atskleidžia, jog **romų išsilavinimo rodikliai ryškiai skiriasi nuo bendro šalies vidurkio**, t.y. romų išsilavinimas yra daug žemesnis nei šalies vidurkis (p. 130). Kokybinis tyrimas atliktas Kirtimų bendruomenėje Vilniuje ir autorė įvardina šias problemas, su kuriomis susidurdavo romų vaikai pradėję lankyti mokyklą: sunkumai įsigijant mokymosi priemones, sudėtinga suprasti ugdymo proceso organizavimą, saugaus kelio į mokyklą neužtikrinimas, pagalbos išskylant mokymosi ar emocinėms problemoms poreikis, kuris nėra patenkinamas (Petrušauskaitė 2014: 131).

Tyrimas atskleidė tokias tendencijas, jog 7-8 metų amžiaus vaikus buvo sudėtinga įtraukti į ugdymą, 9-13 m. vaikai gana sėkmingai dalyvauja švietimo procese, bei 14-16 m. vaikai pasitraukia iš ugdymo sistemos (p. 131). **Teigiama, jog vaikai iš ugdymo sistemos nepasitraukia spontaniškai, o tai ilgo proceso rezultatas** (p. 132). Autorė analizuoja kaip romų vaikų situaciją švietimo sistemoje veikia kiti tos sistemos dalyviai (tėvai, mokytojai, socialiniai darbuotojai). Analizuodama pagalbos romų vaikams galimybes autorė atkreipia dėmesį į ribotus resursus (žinių bei materialinius), tendenciją nesėkmes švietimo sistemoje aiškinti etniniu aspektu (romai), o taip pat bendrą nuostatą, kurią autorė apibūdina kaip „bejėgiškumo (negalios) dispozicija“ (Petrušauskaitė 2014: 132). Autorė teigia, **jog atliktas tyrimas kvestionuoja lygių galimybių principo užtikrinimą švietimo sistemoje ir teigia, jog ugdymo sistemoje neatsižvelgiama į specifinius grupių poreikius** (p. 133).

Raktažodžiai: romai, Kirtimai, švietimas, lygios galimybės

- **Petrušauskaitė, Vita (2012) *Romų vaikai švietimo sistemoje: Vilniaus ir Ukmergės savivaldybių atvejai*. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Lietuvos socialinių tyrimų centras.**

Leidinyje pristatomi Vilniaus miesto ir Ukmergės rajono savivaldybėse atlikto kokybinio tyrimo apie romų vaikų dalyvavimą švietimo sistemoje rezultatai. Tyrimo tikslas buvo palyginti švietimo sistemos ir socialinių paslaugų teikimo romų vaikams poreikį ir galimybes Vilniaus ir Ukmergės rajono savivaldybėse. Atlikta 2001-2012 m. tyrimui svarbių publikacijų apžvalga, teisės aktų apžvalga bei kokybinis tyrimas (17 interviu Vilniaus ir Ukmergės rajono savivaldybėse). Kokybiniai interviu buvo atlikti su informantais, kurių darbas susijęs su paslaugų romų vaikams teikimu. Lyginant savivaldybių situaciją teigiama, jog Vilniaus miesto savivaldybėje yra didžiausias romų moksleivių skaičius Lietuvoje, o Ukmergės rajono savivaldybėje romų vaikų skaičius 2008-2012 m. augo. Tyrimas atskleidė, jog romų vaikų dalyvavimas švietimo sistemoje pasirinktose savivaldybėse skyrėsi: Vilniaus savivaldybės mokykloms buvo būdingas ankstyvas romų vaikų pasitraukimas, o Ukmergėje didelė dalis romų vaikų sėkmingai lankė ugdymo įstaigas. Autorė šiuos skirtumus sieja su socialinių paslaugų ir švietimo pagalbos paslaugų prieinamumu romų šeimoms skirtingose savivaldybėse. Pavyzdžiui, studijoje minimos tokios Ukmergės rajone įdiegtos gerosios praktikos kaip mokyklas lankančių ir nelankančių mokinių apskaita, socialinių pedagogų kvalifikacijos kėlimas, sėkmingai vykdoma darbuotojų krūvių apskaita, kitos priemonės. Studijoje Ukmergės rajono savivaldybėje praktikuojama romų vaikų dalyvavimo švietimo sistemoje koordinavimo sistema vertinama kaip gerosios praktikos pavyzdys (p. 36-37).

Raktažodžiai: romai, Ukmergės rajono ir Vilniaus savivaldybės, švietimo sistema, socialinės paslaugos.

- **Vita Petrušauskaitė (2010) “Dropping Out of School – an Issue of Disaffection, Non-participation or Social Exclusion? Analysing School Policies towards Roma Schoolchildren in Lithuania”, *Etniškumo studijos*. 2010: 105-120**

Straipsnyje analizuojami 2008 m. duomenys apie romų vaikų ankstyvą pasitraukimą iš švietimo sistemos. Duomenys buvo surinkti Tautinių mažumų ir išeivijos departamento užsakymu: atlikta kiekybinė romų kilmės respondentų apklausa (N 231) ir kokybiniai interviu su socialiniais pedagogais, mokyklų direktoriais ir mokytojais (N 53). Straipsnyje autorė analizuoja kokybinius interviu. **Teigiama, jog švietimo darbuotojai pateikia skirtingas priežastis dėl romų vaikų pasitraukimo iš ugdymo sistemos, o tai autorė interpretuoja kaip nesugebėjimą įvardinti/numatyti problemos sprendimo priemonių.** Tyrimas atskleidė, jog mokyklose buvo praktikuojamos tam tikros priemonės, skirtos sustabdyti romų vaikų išėjimą iš švietimo sistemos: pavyzdžiui, mažesni reikalavimai romų kilmės vaikams, disciplinos akcentavimas, griežtesnis tėvų disciplinavimas, darbas su šeimomis, nemokamas maistas mokykloje ir kt. Tačiau teigiama, kad nei viena iš išvardintų priemonių nebuvo efektyvi sprendžiant problemą ankstyvo romų vaikų pasitraukimo iš švietimo sistemos problemą.

Raktažodžiai: romai, švietimas, ankstyvas pasitraukimas iš ugdymo sistemos

- **Reingardė J., Vasiliauskaitė N., Erentaitė R. (2010) Tolerancija ir multikultūrinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje. Vilnius, Kaunas: Tolerantiško jaunimo asociacija, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba.**

Publikacijoje pristatomi ir analizuojami tyrimo Lietuvos ugdymo įstaigose rezultatai. Tyrimo tikslas buvo išsiaiškinti kaip Lietuvos mokyklose yra ugdoma tolerancija ir multikultūrinis pažinimas. Multikultūriškumą autorės apsibrėžia platesniąja prasme, t.y. kaip apimančią ne tik etninę, religijos, tačiau ir rasės, seksualinio tapatumo, įgalumo ir lyties dimensijas (p. 15). 2009 gruodį – 2010 m. sausį atliktos kiekybinės pedagogų ir mokinių apklausos. Apklausti 94 pedagogai iš Vilniaus, Kauno miestų ir Klaipėdos rajono mokyklų, dėstantys lietuvių kalbą, matematiką, istoriją, geografiją, chemiją, biologiją, tikyba ir etiką (p.22-23). Apklausti Vilniaus, Kauno ir Trakų vyresniųjų klasių mokiniai (N 213) (p. 23-25). Atlikta etikos, pilietinio ugdymo, psichologijos, istorijos, biologijos vadovėlių ir matematikos uždavinyno turinio analizė (p. 30-31). Tyrimas atskleidė, jog mokytojams trūksta multikultūrinio ugdymo kompetencijų (p. 51), jog mokyklose skiriama per mažai dėmesio multikultūrinei įvairovei (p. 52), mokiniai ne vienodai tolerantiški skirtingoms socio-kultūrinėms grupėms (p. 69), o vadovėliuose gausu reprodukuojamų stereotipų apie skirtingas socialines, etnines, kultūrines grupes (p. 90). Mokslininkės pateikia rekomendacijas kaip skatinti toleranciją ir multikultūrinį ugdymą ugdymo įstaigose Lietuvoje (p. 92-98), kurios apima tokias priemones kaip skatinti supratimą, jog visuomenė sudaryta iš skirtingų socialinių, etninių grupių, atsisakyti etnocentrizmo, suvokti ir reflekyviai vertinti stereotipus apie kitas grupes, rengti pedagogus multikultūrinei įvairovei, atskleisti mokyklos erdvėje daugiakultūrę įvairovę, kt.

Raktažodžiai: daugiakultūriškumas, lygios galimybės, kultūrinė įvairovė, švietimas

3. Politinis ir pilietinis dalyvavimas

- **Gediminas Kazėnas, Aidas Jakubauskas, Inga Gaižauskaitė, Romualdas Kacevičius, Asta Visockaitė (2014) *Lenkų tautinės mažumos Lietuvoje identiteto tyrimas. Mokslo studija*. Mykolo Romerio universitetas.¹**

Mokslininkai atliko daugiaplotmį tyrimą, kuris apėmė tyrimų apie lenkų tapatumą susistemimą, Lietuvos spaudos lenkų kalba analizę, kokybinius ir kiekybinius tyrimus. Kokybiniai interviu (30) buvo atlikti 2012 lapkritį – 2013 liepą su Vilniaus miesto, Vilniaus ir Šalčininkų rajonų gyventojais. 2013 lapkričio–2014 vasario mėn. atliktas kiekybinis tyrimas Vilniaus mieste, Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose, kurio metu apklausti 411 respondentai. Atlikta spaudos lenkų kalba nuo 2004 iki 2013 m. turinio analizė. Mokslo studijoje aptariami skirtingi aspektai/temos - lenkų identitetas, politinis elgesys, žiniasklaidos turinys.

Kalbant apie politinio dalyvavimo aspektą, kiekybinis tyrimas atskleidė, jog respondentai gana vidutiniškai domisi politika Lietuvoje ar Lenkijoje (p. 136), **tačiau autorių teigimu, daugiau domimasi Lietuvos politika, o ne Lenkijos politika** (p. 136). Duomenys apie dalyvavimą rinkimuose atskleidė, jog respondentams svarbesni rinkimai į LR Seimą ir Savivaldybių tarybas, o rinkimai į ES parlamentą yra matomi kaip mažiau svarbūs (p. 139). **Lietuvos lenkų rinkimų akcija respondentų buvo vertinama kaip labai tinkamai ir tinkamai atstovaujanti Lietuvos lenkų interesus** (p. 140). Autoriai išskiria du LLRA rėmimo etapus: nuo 1990 m. iki 2000 – Lietuvos lenkų palankumas LLRA mažėjo, o nuo 2000 – didėjo (p. 154)

Raktažodžiai: Lietuvos lenkai, etninė mažuma, politinis identitetas, politinis dalyvavimas

- **Monika Frėjūtė-Rakauskienė (2015) *Lenkų etninės grupės pilietinio dalyvavimo aspektai Pietryčių Lietuvoje // Filosofija. Sociologija*. Nr. 26. P. 146-152**

Straipsnyje analizuojama kokybinio tyrimo Pietryčių Lietuvoje 2013-2014 m. duomenys apie lenkų etninės grupės savanoriškų organizacijų veiklas bei dalyvavimą jose. Autorė išskiria kultūrinės, politinės ir ekonominės dalyvavimo šiose organizacijose priežastis/aspektus. Autorė kelia klausimą, kaip dalyvavimas šiose savanoriškose organizacijose įtakoja tolesnę mobilizaciją etniniu pagrindu ir Lietuvos lenkų rinkimų akcijos sėkmę rinkimuose. Interviu su savanoriškų organizacijų atstovais atlikti Šalčininkuose, Eišiškėse, Švenčionyse, Švenčionėliuose, Pabradėje, Jašiūnuose, Turgeliuose. Interviu atskleidė, jog savanoriškos **organizacijos labiau bendradarbiauja tarpusavyje regiono lygmenyje bei su Lenkijos organizacijomis, nei su**

¹ Mokslo studijoje aptariami skirtingi aspektai/temos, todėl ji bus aptarta keliose šios apžvalgos dalyse.

organizacijomis kitose Lietuvos vietovėse (p. 148). Autorė tai sieja su tokiais finansavimo šaltiniais kaip Lenkijos fondai ir organizacijos, kurių veikla skirta tėvynainiams kitose šalyse remti (p. 148). Teigiama, jog **dauguma organizacijų vykdomų veiklų skirta lenkų kultūros palaikymui, socialinės atminties konstravimui, o tai leidžia mobilizuoti lenkų etninę grupę** (p. 148).

Raktažodžiai: lenkų etninė grupė, Pietryčių Lietuva, savanoriškos organizacijos

4. Teisinis tautinių mažumų grupių situacijos reglamentavimas

- **Saulius Katuoka (2013) „Tautinės mažumos ir tarptautinė teisė“ // *Tautinių mažumų apsauga: tarptautinės teisės aspektai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Mokslo studija. p. 9-45.**

Straipsnyje apžvelgiama tautinės mažumos samprata ir tautinių mažumų apsaugos teisiniai aspektai tarptautinėje teisėje ir Lietuvoje. Išvadose teigiama, jog tarptautiniuose dokumentuose nėra apibrėžtos tautinės mažumos sampratos ir tai straipsnio autorius vertina kaip teisinę spragą (p. 41). Autorius prieštarauja nuostatai sieti tautinių mažumų teises su jų pilietybe, kadangi šios teisės yra žmogaus teisių apsaugos dalis (p.41). Teigiama, jog: „*Lietuva privalo kuo efektyviau įgyvendinti tarptautinius įsipareigojimus pagal tas sutartis, kurias ji pripažino teisiškai reikšmingomis. Lietuva privalo atsižvelgti į Patariamojo komiteto rekomendacijas dėl dvikalbių užrašų vietovėse, kuriose gyvena tautinės mažumos, ir kurios išplaukia iš Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos nuostatų*“ (Katuoka 2013: 43).

Raktažodžiai: tautinės mažumos, tarptautinė teisė, Lietuvos Respublikos teisė

- **Edita Žiobienė (2013) „Tautinių mažumų vaikų teisės: reglamentavimo ir įgyvendinimo iššūkiai“ // *Tautinių mažumų apsauga: tarptautinės teisės aspektai*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. p. 83-127.**

Straipsnyje apžvelgiamas tautinių mažumų grupių vaikų interesus užtikrinantis teisinis reglamentavimas (p. 84). Autorė atkreipia dėmesį, jog kalbant apie vardų ir pavardžių rašymą lietuviškais rašmenimis, **būtina atkreipti dėmesį, jog rašant vardus ir pavardes skirtingais rašmenimis, tautinės mažumos grupės vaikui gal kilti tam tikrų iššūkių** (p. 90). Straipsnyje pažymima, jog **svarbu etninės daugumos vaikus supažindinti su kitomis kultūromis, kalba** (p. 91), autorė pabrėžia **žiniasklaidos vaidmenį** formuojant požiūrį į tautines mažumas ir ugdant toleranciją (p. 91). Analizuojama vaiko teisės į švietimą situacija Lietuvoje ir atkreipiamas dėmesys į **komplikuotą romų vaikų švietimo situaciją** Lietuvoje (p. 95-97). Straipsnyje aptariama ir situacija, kuomet Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą pasiekia skundai dėl galimai netinkamai vykdomo mokyklų organizavimo ir autorė pabrėžia būtinybę nesivadovauti tik ekonominiais argumentais ir savivaldybėms jautriai reaguoti į konkrečią situaciją ypač atsižvelgiant į mažamečių vaikų interesus (p. 101).

Raktažodžiai: tautinės mažumos, vaikai, teisės, teisinis reglamentavimas

- **Laurynas Biekša (2013) “Tautinės ir religinės neapykantos kurstymo draudimo įgyvendinimo problematika” // *Tautinių mažumų apsauga: tarptautinės teisės aspektai*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. p. 239-274.**

Autorius teigia, jog tautinės ir religinės neapykantos kurstymas yra plačiai paplitęs Lietuvoje ir autorius tai sieja su tuo, **jog neapykantos kurstymo situacijos ir veikos nėra tinkamai vertinamos tiek visuomenės, tiek teisėsaugos institucijų** (p. 241). Atkreipiamas dėmesys, jog trečiojoje ataskaitoje Europos komisija prieš rasizmą ir netoleranciją ragina Lietuvą užtikrinti, kad **teisininkai, policininkai, prokuratūros darbuotojai, teismai būtų pakankamai kvalifikuoti ir turėtų žinių apie rasizmą ir rasinę diskriminaciją** (p. 242). Straipsnyje apžvelgiami ir tokie aktualūs aspektai kaip kad neapykatos kurstymo reguliavimas ir draudimas tarptautinėse praktikose, situacijų kvalifikavimo kaip neapykantos kurstymas problematika.

Raktažodžiai: tautinės ir religinės neapykantos kurstymas, teisė, teisėsauga

- **Aistė Račkauskaitė-Burneikiene (2013) “Tradicinių vietovių, gatvių pavadinimų ir kitų topografinių įrašų vartojimas mažumos kalba” // Tautinių mažumų apsauga: tarptautinės teisės aspektai. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. p. 275-313.**

Šiame straipsnyje analizuojama topografinių įrašų mažumos kalba vartojimo reglamentavimas tarptautinėje teisėje ir Lietuvoje. Straipsnis sudarytas iš dalių, skirtų vietovių, gatvių ir kitų topografinių įrašų mažumos kalba reguliavimui tarptautiniuose dokumentuose ir Lietuvoje. Autorė teigia, jog **Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijoje yra įtvirtinta tautinių mažumų teisė tradicinių vietovių pavadinimus, gatvių pavadinimus ir topografinius įrašus rašyti tautinės mažumos kalba ir kad LR turi įgyvendinti tarptautinius įsipareigojimus ir priimti reikalingus teisės aktus** (p. 311)

Raktažodžiai: tautinės mažumos kalba, topografiniai užrašai, teisė

- **Aistė Račkauskaitė-Burneikienė (2013) „Tautinių mažumų apsauga tarptautinėje teisėje”// *Etniškumo studijos*. 2013/2. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. P. 82-102.**

Šiame straipsnyje apžvelgiama, kokia tarptautinės teisės dokumentuose garantuojama apsauga tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims. Apžvelgiama tautinių mažumų apsaugos pagrindai Tautų Sąjungoje, Jungtinių Tautų Organizacijos dokumentuose, Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijoje, Europos Taryboje. **Teigiama, jog „tautinėms mažumoms priklausantys asmenys yra saugomi veiksmingiausiai, jei bendrosios žmogaus teisės papildomos specialiomis teisėmis, kurių tikslas – šių asmenų tapatybės puoselėjimas ir raiška”** (Račkauskaitė-Burneikienė 2013: 99).

Raktažodžiai: tautinės mažumos, apsauga, tarptautinė teisė

- **Aistė Račkauskaitė (2011) “Tautinėms mažumoms priklausančių asmenų vardų ir pavardžių vartojimas: tarptautinė ir Lietuvos respublikos praktika” // *Socialinių***

mokslų studijos/Societal Studies. http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/SMS/365-384

Straipsnyje apžvelgiama teisės vartoti vardą mažumos kalba įgyvendinimas Jungtinių Tautų, Europos regioninių organizacijų dokumentuose ir Lietuvos Respublikoje. Teigiama, jog dabartinis LR teisinis reguliavimas neprieštarauja tarptautinei praktikai, **tačiau iki šiol LR neįgyvendino įsipareigojimo priimti teisės aktus, reikalingus sureguliuoti tautinių mažumų teisių garantijas** (p. 382)

Raktažodžiai: tautinės mažumos, vardos vartojimas mažumos kalba, tarptautinė ir LR teisė

5. Identiteto tyrimai ir istorinė atmintis

- **Darius Daukšas (2014) „Paribio identitetai: Punske ir Šalčininkų atvejai” // *Etniškumo studijos*. 2014. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas. P. 89-106.**

Straipsnis skirtas Lietuvos lenkų jaunimo Šalčininkuose ir Lenkijos lietuvių jaunimo Punske identitetai. Kokybinis tyrimas atliktas 2013 m. birželį-rugpjūtį, taikyti tokie metodai kaip pusiau struktūruotas interviu, dalyvaujantis stebėjimas ir neformalus pokalbiai. Informantai atrinkti “sniego gniūžtės” kamuolio principu, daugiausia informantų – valstybinių institucijų darbuotojai. Teigiama, jog abiejose tirtose grupėse tapatybės konstravimo pagrindas yra kilmė. Autorius teigia, jog **Lenkijos lietuviai pabrėžė lietuvių kalbos ir papročių svarbą identiteto konstravimui, tuo tarpu Lietuvos lenkai kalbos kaip svarbaus lenkiškojo identiteto elemento neakcentavo** (p. 103). Autorius teigia, jog **Lietuvos lenkų jaunimas Lenkiją traktuoja kaip užsienio valstybę** (p. 103).

Raktažodžiai: lenkai Lietuvoje, lietuviai Lenkijoje, identitetas

- **Meilutė Taljūnaitė (2014) Tautinio ir pilietinio identiteto daryba ir raiška: Klaipėdos naujosios kartos rusakalbių atvejo studija // *Etniškumo studijos* 2014/2. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas. P. 109-123.**

Kokybinis tyrimas atliktas Klaipėdoje 2013 m. kovo-gegužės mėn. Interviu atlikti su 1980-1990 m. gimusiais asmenimis, kurių bent vienas tėvas ar senelis gimė kurioje nors iš buvusios Sovietų Sąjungos respublikų. Atlikta 10 giluminių interviu. Tyrimas siekė iširti jaunosios kartos rusų tautybės Lietuvos gyventojų identiteto aspektus. Teigiama, **jog jaunosios kartos rusams globalizacijos ir europeizacijos kontekste jų tautinis tapatumas nebėra pats svarbiausias. Straipsnio autorė teigia, jog jaunoji karta, gimusi Lietuvoje, ateities planus sieja su ta šalimi (Rusija ar Vakarų Europos šalimi), kuri suteiktų daugiau ekonominių galimybių.** (p. 121).

Raktažodžiai: rusai, jaunoji karta, Klaipėda, tapatybė

- **Liutauras Labanauskas (2014) “Miesto socialinis ekonominis kontekstas ir tautinio tapatumo raiška: Visagino miesto atvejis” // *Etniškumo studijos* 2014/2. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas. P. 125-143**

Straipsnyje analizuojama kaip **jaunosios kartos rusakalbiai Visagino gyventojai konstruoja savo tapatybę**. Atlikti penkiolika interviu su informantais, gimusiais 1980-1990 m. **Teigiama, jog informantams tautinis tapatumas nėra aktualus ir etniškumas tampa svarbiu tik tam tikrose santykio su etnine dauguma situacijose** (pavyzdžiui, darbo rinkoje, švietimo

institucijose) (p. 139). Teigiama, jog **jaunajai kartai gimtoji šalis yra Lietuva, o taip pat svarbi ES erdvė. Teigiama, jog šie aspektai juos skiria nuo vyresnės, t.y. tėvų kartos** (p. 139) Atskleidžiama, jog **informantai suvokia lietuvių kalbos mokėjimo svarbą** (p. 133).

Raktažodžiai: rusai, jaunoji karta, Visaginas, identitetas

- **Gediminas Kazėnas, Aidas Jakubauskas, Inga Gaižauskaitė, Romualdas Kacevičius, Asta Visockaitė (2014) *Lenkų tautinės mažumos Lietuvoje identiteto tyrimas*. Mykolo Romerio universitetas. Mokslo studija.²**

Mokslininkai atliko daugiaplotmį tyrimą, kuris apėmė tyrimų apie lenkų tapatumą susisteminiimą, Lietuvos spaudos lenkų kalba analizę, kokybinius ir kiekybinius tyrimus. Kokybiniai interviu (30) buvo atlikti 2012 lapkritį – 2013 liepą su Vilniaus miesto, Vilniaus ir Šalčininkų rajonų gyventojais. 2013 lapkričio–2014 vasario mėn. atliktas kiekybinis tyrimas Vilniaus mieste, Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose, kurio metu apklausti 411 respondentai. Atlikta spaudos lenkų kalba nuo 2004 iki 2013 m. turinio analizė. Mokslo studijoje aptariami skirtingi aspektai/temos - lenkų identitetas, politinis elgesys, žiniasklaidos turinys.

Autoriai teigia, jog respondentams terminas „Lietuvos lenkas“ nebuvo labai suprantamas ir jie **save apibūdino kaip „lenkus“ (36,7 proc.) arba kaip “lenkus gyvenančius Lietuvoje”** (p.80). Teigiama, jog tyrimas kvestionuoja ankstesnių tyrimų rezultatus apie tai, kad Lietuvos lenkai plačiai naudoja rusų kalbą: mokslininkų tyrimas atskleidė, jog tik 4,6 proc. respondentų naudojo tik rusų kalbą (p. 84) Teigiama, jog **net 56 proc. respondentų lenkų kalba yra svarbi lenkiškajai tapatybei** (p. 86).

Tyrimas atskleidė, jog **Lietuvos lenkams dabar svarbiausia, kad būtų priimtas tautinių mažumų įstatymas (41,4 proc. respondentų), kad būtų išsaugoti jų papročiai ir kultūra (38,7 proc.), bei jų atstovavimas Seime (34,1 proc.)**. (p. 86) Teigiama, jog **galimybė vaikus leisti į ugdymo įstaigas lenkų mokomąja kalba buvo labai pabrėžiama Vilniaus rajone** (p. 87-88), o tuo tarpu vietovardžiai ir asmenvardžiai lenkų kalba nebuvo svarbiausi respondentams (p. 88).

Kalbant apie tapatinimasi su Lietuva, autoriai pabrėžia, jog lenkams yra svarbus tapatinimasis su Lietuva ir svarbu save pristatyti kaip Lietuvos pilietį (40,4 proc.) (p. 90). Kalbant apie integracijos aspektus pabrėžiamas ekonominis aspektas: **respondentai neigiamai vertina**

² Mokslo studijoje aptariami skirtingi aspektai/temos, todėl ji bus aptarta keliuose šios apžvalgos dalyse.

Lietuvos socio-ekonominę situaciją (p. 97). Lenkijos valstybės ekonominė pagalba tėvynainiams yra didelė ir vertinama respondentų (p. 103). Autoriai teigia jog:

“regiono santykinis atsilikimas ir gyventojų sunki socioekonominė būklė, esant nepakankamam centrinės valdžios dėmesiui šiam regionui ir tuo pačiu metu gana didelei paramai iš Lenkijos, lemia, kad jaučiamas nusivylimas ir priekaištai centrinei valdžiai, t. y. lietuviams” (Kazėnas et al 2014: 155).

Raktažodžiai: lenkai Lietuvoje, tapatybė, kalba ryšiai su Lenkija

- **Rimantas Sliužinskas (2014) „Klaipėdos tautinės bendruomenės ir bendrijos XX a.pab – XX a. pr.: kūrimosi ir veiklos ypatybės“ // Tautinės mažumos Lietuvoje: virsmai ir atmintys. Sudarytojas Aivaras Stepukonis. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas. P.133-143.**

Straipsnis yra apžvalginio aprašomojo pobūdžio ir jame pateikia informacija apie rusų, baltarusių, ukrainiečių, totorių, lenkų, vokiečių, žydų, latvių, azerbaidžianiečių ir armėnų tautinės bendrijas Klaipėdoje. Aptariama, kokiomis sąlygomis Klaipėdoje šios bendrijos veikia, kokia jų veikla.

Raktažodžiai: tautinės bendrijos, Klaipėda, bendrijų veikla

- **Darius Daukšas (2012) “Lietuvos lenkai: eninio ir pilietinio identiteto konstravimas ribinėse zonose“ // Lietuvos etnologija. 2012: 167-192.**

Straipsnyje analizuojamas Lietuvos lenkų etninio ir pilietinio identiteto konstravimas. Duomenys rinkti dviem etapais: 2002-2005 ir 2005-2009 (p. 170). Autorius Vilniaus kraštą dėl istorinių aplinkybių vadina *ribine zona* ir teigia, jog gyvenimas tokiose zonose lemia tam tikro pobūdžio sąsajas su skirtingomis valstybėmis (Lietuva ir Lenkija) (p. 171). Teigia, **jog senosios kartos informantai, gimę kai tirta teritorija buvo Lenkijos dalis, labiau tapatinasi su Lenkijos valstybe nei gimę sovietmečiu ar nepriklausomoje Lietuvoje** (p. 175). Teigiama, jog nors informantai tapatinasi su Lietuva, tačiau sykiu **konstruojamas skirtumas tarp Šalčininkų rajono ir likusios Lietuvos, o tam turi įtakos ir vietos valdžios politika kultūros srityje (švenčių šventimas ir pan.)** (p. 175-177). Teigia, jog kilmė yra svarbiausias lenkiškosios tapatybės elementas (p. 177). Teigiama, kad kalba lenkiškajam identitetui ne tokia svarbi, kadangi kasdienybėje vartojamos trys kalbos – lenkų, rusų ir lietuvių (p. 180-184). Įrašas pase ir Lenko korta – svarbūs lenkiškumo elementai (p. 184-189).

Raktažodžiai: lenkai, Vilniaus kraštas, identitetas

- **Monika Frėjūtė-Rakauskienė, Kristina Šliavaitė (2012) “Rusai, lenkai, baltarusiai Lietuvoje: lokalaus, regioninio ir europinio identitetų sąsajos” // *Etniškumo studijos*. 2012/1-2. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. P. 126-144.**

Straipsnyje analizuojami tarptautinio projekto ENRI-East (European, National and Regional Identities: Nations between the States along the New Eastern Borders of the European Union) kiekybinių ir kokybinių tyrimų duomenys. Projektas vyko 2008-2011 m. ir buvo finansuojamas pagal Europos Sąjungos 7-ąją bendrąją programą FP7-SSH. Straipsnyje analizuojami giluminių biografinių interviu duomenys. Analizuojama, kaip informantai konstruoja savo europinį, regioninį ir lokalų identitetus; kiek jiems svarbu tapatintis su Lietuva, kilmės šalimi ar ES. Interviu atlikti su skirtingų kartų Lietuvoje gyvenančiais rusais, baltarusiais, lenkais. **Teigiama, jog tiek rusų, tiek lenkų, tiek baltarusių jaunajai kartai labiau būdingas pozityvus požiūris dėl Lietuvos stojimo į ES. Visų trijų grupių visose kartos informantams svarbesnis yra tapatinimasis su Lietuva ar jos vietoje nei su ES ar Europa. Kalbintiems rusams, lenkams svarbus ryšys su kilmės šalimi (Rusija ar Lenkija atitinkamai), kultūriniai ryšiai palaikomi vartojant kilmės šalių žiniasklaidą arba kitus informacijos šaltinius gimtąja (rusų, lenkų) kalba.**

Raktažodžiai: lenkai, rusai, baltarusiai Lietuvoje, identitetas, Europa, ES, kilmės šalis, Lietuva

- **Monika Frėjūtė-Rakauskienė (2011) “Rusai Lietuvoje ir Latvijoje: europinio, regioninio ir lokalaus identitetų sąveika”// *Etniškumo studijos* 2011/1-2. Vilnius: Eugrimas. P. 80-110.**

Straipsnyje analizuojami tarptautinio projekto ENRI-East (European, National and Regional Identities: Nations between the States along the New Eastern Borders of the European Union) tyrimų duomenys. Projektas vyko 2008-2011 m. ir buvo finansuojamas pagal Europos Sąjungos 7-ąją bendrąją programą FP7-SSH. Straipsnyje analizuojami giluminių biografinių interviu su rusais Lietuvoje ir Latvijoje duomenys. Analizuojama, kaip informantai konstruoja savo europinį, regioninį ir lokalų identitetus; kiek jiems svarbu tapatintis su Lietuva, Latvija ar Rusija ar ES. Autorė teigia, jog **Lietuvos jaunosios kartos nariai (16–22 metai) labiau nei vidurinėsios (nuo 35 iki 50 metų) ir vyresnės (65 metai ir vyresni) kartų nariai tapatinasi su Europa.** Teigiama, kad tapatinimasis su Europa grįstas labiau politiniu tapatinimuisi, t.y. siejamas su ES institucijomis (p. 105). **Tie informantai, kurie gimė Lietuvoje, turi stipresnį tapatumą su Lietuva nei su Rusija** (p. 106). Lankiusieji ugdymo įstaigą rusų mokomąja kalba taip pat turi stipresnį ryšį su Rusija (p. 106). Autorė teigia jog Lietuvos rusai labiau nei Latvijos rusai integravosi į visuomenę, tačiau abiejose šalyse **rusų mažumai aktuali Rusijos istorija, o ypač svarbi - Gegužės 9-osios šventė** (p. 107).

Raktažodžiai: rusai Lietuvoje ir Latvijoje, identitetas, istorinė atmintis

- **Kristina Šliavaitė (2011) “Etninio identiteto paieškos: Vilniaus baltarusių atvejis” // Etniškumo studijos. 2011/1-2. P. 111-135.**

Straipsnyje analizuojami tarptautinio projekto ENRI-East (European, National and Regional Identities: Nations between the States along the New Eastern Borders of the European Union) kiekybinių ir kokybinių tyrimų duomenys. Projektas vyko 2008-2011 m. ir buvo finansuojamas pagal Europos Sąjungos 7-ąją bendrąją programą FP7-SSH. Straipsnyje analizuojami giluminių biografinių interviu su Vilniuje gyvenančiais baltarusiais duomenys. Analizuojama, kas informantams yra svarbu suvokiant save kaip baltarusius. Interviu metu buvo aiškinamasi, kiek suvokiant save kaip baltarusį yra svarbu baltarusių kalba, religija, kilmė, istorijos pasakojimai. **Tyrimas atskleidė, kad nors kalbos svarba buvo pabrėžiama, tačiau ne visi informantai mokėjo baltarusių kalbą. Religija informantų nebuvo matoma kaip svarbi baltarusiškajam identitetui, etninė kilmė bei gimtoji šalis buvo svarbi tapatantis su baltarusiais. Taip pat šio identiteto konstravimui pasitelkiama Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos interpretacijos.** Teigiama, jog baltarusiškas identitetas gali būti apibūdinamas pasitelkiant šiuolaikines identiteto teorijas, kurios identitetą apibūdina kaip kintantį.

Raktažodžiai: baltarusiai Lietuvoje, identitetas, kalba, religija, kilmė, istorija

- **Darius Daukšas (2010) Transnacionalizmo iššūkiai pilietybei ir etniškumui šiuolaikinėje Lietuvoje: Lietuvos tautinių mažumų ir lietuviškos migracijos atvejai. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. VDU. Kaunas.**

Šioje disertacijoje tautinės mažumos konceptualizuojamos kaip paveiktos deterritorializacijos ir analizuojama kaip vyksta jų saistymasis su Lietuvos visuomene ir bendrakilmiais (p. 10). Kokybinis tyrimas atliktas Norvegijoje (lietuvių mažuma) ir Šalčininkuose (lenkų grupė). Šalčininkuose buvo atlikti 33 interviu. Autorius teigia, jog lenkai Lietuvoje tapatinasi su Lietuva, tačiau Lenkija taip pat svarbi konstruojant jų identitetą (p. 101). Autorius teigia, jog **kilmė ir genealogija yra pagrindiniai kriterijai, kurie pasitelkiami vietos lenkų konstruojant lenkiškumą** (p. 101). **Etninio identiteto konstravimui svarbi ir pase rašoma etninė priklausomybė, o taip pat ir Lenkijos valstybės lenko korta** (p. 130).

Raktažodžiai: lenkai Lietuvoje, identitetas, transnacionalizmas

- **Monika Frėjutė-Rakauskienė (2013a) Rusų kolektyvinės atminties ir tapatumo konstravimas Lietuvos spaudoje rusų kalba // Lietuvos rusai XX – XXI a. pradžioje: istorija, tapatybė, atmintis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P. 317-350**

Straipsnis analizuoja kaip Lietuvos spaudoje rusų kalba konstruojamas rusų etninės grupės tapatumas (p. 321) Analizuota 1990, 2004 ir 2010 m. spauda rusų kalba (p. 325) Teigiama, jos **spauda gali būti apibūdinta kaip laukas, kuriame vyksta simbolinės kovos dėl kolektyvinės**

atminties reprezentacijų (p. 344). Esminiu kolektyvinės rusų grupės atminties konstravimo įvykiu įvardintinas Antrasis pasaulinis karas ir jo interpretacijos (p. 344)

Raktažodžiai: spauda rusų kalba, rusų etninė grupė Lietuvoje, kolektyvinė atmintis

- **Monika Frėjutė-Rakauskienė (2013b) Rusų etninės grupės reprezentacija Lietuvos spaudoje. Negyjančios Antrojo pasaulinio karo žaizdos. // Lietuvos rusai XX-XXI a. pradžioje: istorija, tapatybė, atmintis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P.351-386.**

Šiame straipsnyje aptariama kaip rusų grupė yra pristatoma Lietuvos spaudoje lietuvių kalba, su kokiomis grėsmėmis ji siejama šioje spaudoje. Autorė atliko kokybinį tyrimą, kurio metu tirta spauda lietuvių kalba 2010 m. balandžio – 2011 m. balandžio mėn laikotarpiu (p. 356) Tyrimas atskleidė, jog dauguma galimų grėsmių siejamos su kultūra, tam tikrų istorinių įvykių minėjimais, politiniu dalyvavimu, švietimu (p. 376) Teigiama, jog gegužės 9 d. minėjimo konstravimas skiriasi spaudoje lietuvių ir rusų kalbomis ir orientuojamasi į skirtingas auditorijas (P. 377). Autorė teigia, jog spaudoje apie rusų grupę kalbama kaip apie imigravusius sovietmečiu, o nekalbama apie juos kaip turinčius galias šaknis, dar iš LDK laikų (p. 377).

Raktažodžiai: rusų etninė grupė, Lietuvos spauda lietuvių kalba, istoriniai įvykiai

- **Irena Šutinienė (2013) „Komunikacinė atmintis Lietuvos didžiuosiuose miestuose“ // Alvydas Nikžentaitis (sud.) *Atminties daugiasluoksniškumas. Miestas, valstybė, regionas*. Vilnius LII leidykla. P. 385-486.**

Irenos Šutinienės trys tekstai šioje mokslo studijoje: a) „Sava“ ir „svetima“ praeitis: *Vilniaus atminties kultūros erdvinių reprezentacijų reikšmės miesto gyventojų komunikacinėje atmintyje*“, b) „Laikinosios sostinės“ ir sovietmečio atminties erdvinių reprezentacijų reikšmės *Kauno gyventojų komunikacinėje atmintyje: tęstinumas ir transformacijos*“, c) „Miesto praeities žemėlapiai: *Klaipėdos praeities vaizdiniai miesto gyventojų komunikacinėje atmintyje ir miesto identitetas*“ sudaro A.Nikžentaičio sudarytos knygos „Atminties daugiasluoksniškumas. Miestas, valstybė, regionas“ atskirą dalį „Komunikacinė atmintis Lietuvos didžiuosiuose miestuose“. Visi trys tekstai analizuoja kaip didžiuosiuose Lietuvos miestuose (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje) gyventojai konstruoja savo santykį su tam tikromis erdvėmis, aptariamas ir etninis aspektas, t.y. kaip skirtingos etninės grupės konstruoja savo santykį su skirtingomis miestų erdvėmis. Atlikti 69 pusiau struktūruoti interviu bei atlikta fokusuotas/tikslinis interviu. Klaipėdoje atlikta ir kiekybinė apklausa (p. 396).

- Irena Šutinienė tekste „Sava“ ir „svetima“ praeitis: *Vilniaus atminties kultūros erdvinių reprezentacijų reikšmės miesto gyventojų komunikacinėje atmintyje*” (p. 397-429) aptaria Vilniaus skirtingų tautybių gyventojų santykį su miesto erdvėmis, o tuo pačiu istorinių įvykių interpretacija. Teigiama, jog informantams Vilnius siejasi su pasakojimu apie

daugiakultūriškumą (p. 405) Autorė daro išvadą, jog **tautinių mažumų atstovų pasakojimai apie simbolines miesto erdves atskleidžia jų pilietinį identitetą** (p. 411) Lenkiškasis Vilniaus paveldas yra interpretuojamas skirtingai, tačiau dauguma ši laikotarpį taip pat interpretuoja siedami su daugiakultūriškumu (p. 413). **Holokausto atminčiai būdinga bendražmogiška atjauta (p. 421)**. Teigiama, jog **rusų tautybės informantų tapatybei svarbus sovietmečio paveldas** (p. 424, 426).

- Irena Šutinienė tekste *“Laikinosios sostinės” ir sovietmečio atminties erdvinių reprezentacijų reikšmės Kauno gyventojų komunikacinėje atmintyje: tęstinumas ir transformacijos*, (p. 432-457) aptaria **Kauno miesto gyventojų komunikacinę atmintį. Teigia, jog šio miesto tautinių mažumų gyventojų pasakojimai atspindi jų integraciją mieste ir visuomenėje** (p. 436) Nors rusų kultūros paveldo yra gausu mieste, tačiau rusiškasis paveldas mieste nėra ryškiai išreikštas žmonių pasakojimuose (p. 437)
- Irenos Šutinienės tekste *„Miesto praeities žemėlapiai: Klaipėdos praeities vaizdiniai miesto gyventojų komunikacinėje atmintyje ir miesto identitetas“* (p. 459-486) analizuojama tautinių mažumų atmintis Klaipėdoje. Teigiama, **jog mieste skiriasi rusų ir lietuvių grupių pasakojimai** apie Mažosios Lietuvos istoriją (p. 475), švenčių ir svarbių datų vertinimai (p. 476). Autorė teigia, jog rusų tautybės informantų nuostatos atskleidžia, jog jiems dar svarbus sovietmečiu suformuotas naratyvas (p. 476)

Raktažodžiai: tautinės mažumos, lietuviai, komunikacinė atmintis, simbolinės miesto erdvės, Vilnius, Kaunas, Klaipėda

6. Kalbų vartojimo klausimai

- **Meilutė Ramonienė (2010) „Miestai ir kalbos I (kolektyvinė monografija)“.** Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.³

Knygoje analizuojami 2007-2009 m. Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje surinkti duomenys apie gyventojų vartojamas kalbas, kalbines nuostatas, vartojamos kalbos ir tapatybės sąveiką. Atlikti kiekybinis ir kokybinis tyrimai. Kiekybiniam tyrimui atlikti buvo adaptuota Tilburgo (Olandija) universiteto mokslininkų parengta metodologija, kuri įgalina duomenis palyginti su kitų Vakarų Europos miestų tyrimais (p. 15). Atlikta reprezentatyvi apklausa Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, o taip pat apklausti 23341 mokiniai visoje Lietuvoje (p. 15-16). Tyrimo rezultatai aptariamai skirtinguose monografijos skyriuose, aktualiausi bus apžvelgti toliau.

- *Jelena Brazauskienė „Lietuvos miestų rusų diasporos portretas“ // Meilutė Ramonienė (2010) „Miestai ir kalbos (kolektyvinė monografija)“.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.p. 107-124.

Analizuojami kiekybinio tyrimo Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje duomenys ir autorė teigia, jog **rusai teigiamai vertina valstybinės kalbos egzaminą, o taip pat moka lietuvių kalbą.** Lietuvių kalbą vartoja dažniausiai darbe, įvairiose įstaigose, informacijai gauti. Tačiau respondentams **vertybė yra ir gimtoji kalba, pusė jų leidžia vaikus į ugdymo įstaigas rusų mokomąja kalba** (p. 121)

- *Ala Lichačiova „Vilniaus ir Klaipėdos rusų ir rusakalbių tapatybės savivokos ypatumai“ // Meilutė Ramonienė (2010) „Miestai ir kalbos (kolektyvinė monografija)“.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. p.125-151.

Šiame tekste analizuojama Vilniaus ir Klaipėdos rusų ir rusakalbių tapatybės aspektai. **Rusų tapatybę autorė apibūdina kaip „dvinarę“, t.y. deklaruojamas tiek ryšys su Lietuva, tiek artimumas rusų kultūrai. Jaunieji respondentai savo ateitį sieja su Lietuva** (p. 145)

- *Kinga Geben „Vilniaus lenkų kalbinė savimonė, daugiakalbystė ir tapatybė“ // Meilutė Ramonienė (2010) „Miestai ir kalbos (kolektyvinė monografija)“.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.p.153-173

³ Toliau bus trumpai apžvelgti tie monografijos tekstai, kuriuose aptarti tyrimai ir išvalgos aktualiausios klausimams, susijusiems su tautinių mažumų tapatumo išsaugojimo ir integracijos problematika.

Straipsnis skirtas Vilniaus lenkų kalbinėms patirtims ir tapatybei, imtis - 162 kiekybinio tyrimo respondentai (p. 154). **Teigiama, jog lietuvių kalbą respondentai vertina kaip reikalingiausią kalbą, o privačioje erdvėje ir neformaliose situacijose vartojama lenkų kalba** (p. 171).

- *Meilutė Ramonienė “Išvados. Kalbos didžiuosiuose Lietuvos miestuose: šiandiena ir perspektyvos“ // Meilutė Ramonienė (2010) „Miestai ir kalbos (kolektyvinė monografija)“. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. p. 279-286)*

Apibendrinama tyrimo išvadas Meilutė Ramonienė teigia, **jog visų trijų miestų gyventojai moka ir vartoja ne vieną kalbą, tačiau vyrauja lietuvių kalba** (p. 280). Tyrimas atskleidė, jog valstybinės kalbos mokėjimas siejamas su karta ir daugiausia nemokančių lietuvių kalbos yra vyresnės kartos (50-74 m.) tarpe (p. 281). Teigiama, jog lietuvių kalba tampa vis labiau vyraujančia visose srityse (p. 281). Šių procesų priežastis autorė sieja su nuliniu pilietybės suteikimu 1989, mažesniu kitataučių gyventojų skaičiumi Lietuvoje, taip pat jog sovietmečiu Lietuvos rusai geriau mokėjo lietuvių kalbą nei gyvenantys kitose respublikose, o taip pat, autorės teigimu, Nepriklausomoje Lietuvoje įgyvendinta pažangi lietuvių kalbos kaip antros kalbos tikrinimo sistema (p. 282).

Raktažodžiai: kalbos, kalbų vartojimas, tautinės mažumos

- **Meilutė Ramonienė (2013) Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.⁴**

Įvardiniame Meilutės Ramonienės ir Dovilės Krupickaitės tekste teigiama, jog monografijoje analizuojamos tyrimo apie Lietuvos gyventojų kalbines nuostatas duomenys, šie tyrimo duomenys sujungi su 2007-2009 m. vykdyto projekto duomenimis (p. 10). Apklausa vykdyta visuose miestuose, kuriuose gyvena daugiau kaip 3000 gyventojų (p. 10-11). Atlikti ir kokybiniai giluminiai interviu (p. 17)

- *Meilutė Ramonienė „Išvados. Lietuvos urbanistiniai kalbiniai repertuarai ir XXI amžiaus sociolingvistinės perspektyvos“ // Meilutė Ramonienė (2013) Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P. 235-239.*

Teigiama, kad **lenkai ir rusai Lietuvoje moka ir vartoja lietuvių kalbą** (p. 235). Kalbų mokėjimas nepriklauso nuo regiono, tik lenkų kalbą geriau moka tuose regionuose, kur gyvena

⁴ Toliau bus trumpai apžvelgti tie monografijos tekstai, kuriuose aptarti tyrimai ir išvalgos aktualiausios klausimams, susijusiems su tautinių mažumų tapatumo išsaugojimo ir integracijos problematika.

lenkų tautybės gyventojai (p. 237). **Teigiama, jog respondentai palankiai vertina dvikalbystę ir daugiakalbystę švietimo srityje** (p. 238).

- *Jelena Brazauskienė „Lietuvos rusų kalbinės nuostatos“ // Meilutė Ramonienė (2013) Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P.175-184*

Teigiama, jog rusų tautybės respondentams rusų kalba atrodo gražiausia, tačiau lietuvių kalba irgi matoma kaip reikalingiausia arba prestižiškiausia (p. 183). Teigiama, jog kontekstuose kur gyvena nedaug rusų tautybės žmonių, rusų kalba jiems neatrodo prestižiška ar graži (p. 183). **Autorė teigia, jog yra tam tikra grėsmė rusų kalbai, kadangi ji gali tapti „niekieno nekontroliuojama šnekamąja kalba“** (Brazauskienė 2013: 183) **ir autorė rekomenduoja daugiau dėmeso skirti kalbos kokybei žiniasklaidoje, mokyklose** (p. 183)

- *Ala Lichačiova „Visagino sociolingvistinė specifika ir perspektyvos“ // Meilutė Ramonienė (2013) Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P.185-216*

Teigiama, jog Visagine vyrauja rusų kalba, todėl lietuvių kalba čia nėra antroji gimtoji kalba, kaip kad rusų bendruomenėje Vilniuje ar Klaipėdoje (p. 214).

- *Kinga Geben „Lietuvos lenkai ir lenkų kalba Lietuvoje“ // Meilutė Ramonienė (2013) Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P.217-233.*

Teigiama, jog kiekybiniai duomenys atskleidžia, jog **lenkams yra svarbi vietovė, kurioje jie gyvena (p. 221). Taip pat – respondentai jaučiasi artimi Lietuvoje gyvenantiems lenkams, o ne Lenkijos lenkams** (p. 221). Teigiama, jog kalbos klausimas tampa aktualiausiaisiais tokiais lūžiniais momentais kaip parenkant vaikui mokyklą ar apsisprendžiant dėl studijų vienoje ar kitoje šalyje (p. 222).

7. Visuomenės nuostatos ir žiniasklaida

Visuomenės nuostatų tyrimo apžvalgos daromos reguliariai (žr. pvz. Dovilė Vildaitė, Karolis Žibas „Etninių tyrimų instituto visuomenės nuomonės tyrimų apžvalga (2005–2010 m.)“// *Etniškumo studijos* 2010; Vilana Pilinkaitė Sotirovič, Karolis Žibas “Etninės ir socialinės grupės Lietuvoje: visuomenės nuostatos ir jų kaita”// *Etniškumo studijos* 2011). Detaliau aptarsime naujausius duomenis apžvelgiančias publikacijas.

- **Vita Petrušauskaitė. Etninės ir socialinės grupės Lietuvoje: visuomenės nuostatos ir jų kaita 2013 metais // *Etniškumo studijos* 2013/2. P. 180-191.**

Straipsnyje apžvelgiami reprezentyvios visuomenės nuostatų 2013 m. atliktos apklausos duomenys. Teigiama, jog kaip kad ir ankstesniuose tyrimuose didžiausia socialinė distancija atsiskleidžia romų, iš įkalinimo įstaigų išėjusių žmonių, homoseksualių asmenų ir asmenų su psichine negalia atžvilgiu (p. 184). Teigiama, jog 2011 m. žiniasklaidoje vykusios diskusijos dėl švietimo įstatymo pataisų įtakojo visuomenės nuostatas lenkų grupės atžvilgiu ir 2011 m. beveik pusė respondentų teigė, jog jų nuomonė apie lenkus pablogėjo (p. 185).

Raktažodžiai: visuomenės nuostatos, socialinė distancija

- **Gediminas Kazėnas, Aidas Jakubauskas, Inga Gaižauskaitė, Romualdas Kacevičius, Asta Visockaitė (2014) Lenkų tautinės mažumos Lietuvoje identiteto tyrimas. Mykolo Romerio universitetas.**⁵

Mokslininkai atliko daugiaplotmį tyrimą, kuris apėmė tyrimų apie lenkų tapatumą susisteminiimą, Lietuvos spaudos lenkų kalba analizę, kokybinius ir kiekybinius tyrimus. Kokybiniai interviu (30) buvo atlikti 2012 lapkritį – 2013 liepą su Vilniaus miesto, Vilniaus ir Šalčininkų rajonų gyventojais. 2013 lapkričio–2014 vasario mėn. atliktas kiekybinis tyrimas Vilniaus mieste, Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose, kurio metu apklausti 411 respondentai. Atlikta spaudos lenkų kalba nuo 2004 iki 2013 m. turinio analizė. Mokslo studijoje aptariami skirtingi aspektai/temos - lenkų identitetas, politinis elgesys, žiniasklaidos turinys.

Spaudos analizė leido mokslininkams išskirti tokias pagrindines problemas/temas, aptariamąs pasirinktuose leidiniuose kaip: žemės grąžinimas, pavardžių rašymas gimtąja kalba, lenkų kalbos vartojimas ir pan. Autoriai teigia, jog:

⁵ Mokslo studijoje aptariami skirtingi aspektai/temos, todėl ji bus aptarta keliose šios apžvalgos dalyse.

„Lietuvos lenkų spaudoje gana dažnai aptinkama nepasitikėjimo Lietuvos tautine dauguma atgarsių, kartais išskiriami du sąlyginiai vektoriai – „mes“ ir „jie“. Be jokios abejonės, toks skirstymas yra nenaudingas nei tautinei daugumai, nei tautinei mažumai.” (Kazėnas, Jakubauskas, Gaižauskaitė, Kacevičius, Visockaitė 2014: 57-58)

Tyrimas atskleidė, jog respondentai skaito spaudą daugiausia lietuvių ir lenkų kalbomis, o televiziją žiūri daugiausia lietuvių ir rusų kalbomis (p. 76-77). Teigia, jog daugiausia respondentų žiūri lietuviškus kanalus (p. 78).

- **Monika Frėjutė Rakauskienė (2012) “Lietuvos spauda ir visuomenės nuostatos apie rusų, ukrainiečių bei baltarusių etnines grupes ir naujuosius imigrantus”// Etniškumo studijos 2012. P. 71-102.**

Straipsnyje analizuojami kokybinio spaudos tyrimo duomenys apie naujųjų imigrantų (rusų, baltarusių, ukrainiečių) ir tautinių mjažumų grupių vaizdavimą Lietuvos spaudoje. Laikotarpis - 2011 m. rugsėjis–2012 m. vasaris. Duomenys lyginami su ankstesnio tyrimo - 2005 m. sausis–2007 m. birželis – duomenimis bei interpretuojami visuomenės nuostatų duomenų kontekste. **Teigiama, jog ukrainiečiai ir baltarusiai spaudoje dažniau pristatomi kaip naujieji migrantai iš Ukrainos ir Baltarusijos, o ne vietos tautinės mažumos.** Lietuvos rusai spaudoje pristatomi kalbant apie švietimo problematiką, lietuvių kalbos klausimus, Antrojo pasaulinio karo įvykius bei tarpvalstybinius Lietuvos ir Rusijos santykius.

Raktažodžiai: rusai, ukrainiečiai, baltarusiai, Lietuvos spauda, visuomenės nuostatos

8. Kitos temos: bendros situacijos vertinimas

- **Vita Petrušauskaitė, Vilana Pilinkaitė Sotirovič (2012) Rusai Lietuvoje: etninės grupės raida ir socialinės integracijos iššūkiai 2001–2011 m. // Etniškumos studijos. 2012. 14-50.**

Straipsnyje apibendrinami 2001–2011 m. tyrimai su tikslu įvertinti rusų tautinės mažumos grupės situaciją Lietuvoje. **Teigiama, jog nors valstybėje deklaruojamos lygios galimybės ir integracinė politika, tačiau duomenys rodo, jog rusų grupei būdingos marginalizacijos ir asimiliacijos tendencijos** (p. 14). Pastebimas mokyklų rusų kalba mažėjimas, vaikų, besimokančių mokyklose rusų kalba mažėjimas, o tai sietina su asimiliacinėmis tendencijomis. Autorės pabrėžia, jog nerenkami duomenys apie tautinės mažumos sveikatos situaciją, dalyvavimą darbo rinkoje ir naudojimąsi socialinėmis paslaugomis. **Teigiama, jog LR būdingas menkas dėmesys tautinių mažumų politikai ir vyrauja nuostata, jog tautinių mažumų integracija nekelia klausimų. Tačiau autorės mini tokius trūkumus kaip teisinės bazės trūkumai, institucinio atstovavimo nebuvimas, sudėtingas tarpinstitucinis bendradarbiavimas sprendžiant tautinių mažumų klausimus** (p. 37)

Raktažodžiai: rusų etninė grupė, socialinė integracija, švietimas, sveikata, demografinė kaita

- **Matulionis Arvydas, Beresnevičiūtė Vida, Leončikas Tadas, Šliavaitė Kristina, Heinrich Hans-Georg, Alekseeva Olga. The Belarusian Minority in Lithuania. Research Report #7. Lithuanian Social Research Centre. ENRI-East: European, National and Regional Identities. An FP7-SSH collaborative research project (2008-2011) (available online https://www.abdn.ac.uk/socsci/documents/7_The_Belarusian_Minority_in_Lithuania.pdf)**

Tai yra tarptautinio projekto ENRI-East (European, National and Regional Identities: Nations between the States along the New Eastern Borders of the European Union) ataskaita. Projektas vyko 2008-2011 m. ir buvo finansuojamas pagal Europos Sąjungos 7-ąją bendrąją programą FP7-SSH. Lietuvoje projekto vykdytojas buvo Lietuvos socialinių tyrimų centras. Ataskaitą sudaro dalys, kuriose apžvelgiami projekto rėmuose vykdytų kiekybinių ir kokybinių tyrimų duomenys. Kiekybinis tyrimas apžvelgtas ataskaitos dalyje: **Vida Beresnevičiūtė “Main findings of the ENRI-VIS survey”**: kiekybinis tyrimas vyko 2010 m. Klaipėdoje, Visagine, Vilniuje ir Vilniaus rajone, Švenčionių ir Šalčininkų rajonuose. Buvo apklausta 400 baltarusių. Kiekybinio tyrimo temos apėmė tokius klausimus kaip etninis identitetas, šeima, namų ūkis, dalyvavimas darbo rinkoje; ksenofobija ir diskriminacijos patirtys; socialinis ir politinis kapitalas, pilietinis dalyvavimas ir nuomonės apie ES.

- **Matulionis Arvydas, Beresnevičiūtė Vida, Leončikas Tadas, Šliavaitė Kristina, Frėjūtė-Rakauskienė Monika, Štutienė Irena, Žilinskaitė Viktorija, Heinrich Hans-Georg, Alekseeva Olga. *The Polish Minority in Lithuania. Research Report #8.* Lithuanian Social Research Centre. Enri-East: European, National and Regional Identities. An FP7-SSH collaborative research project (2008-2011) (available at: https://www.abdn.ac.uk/socsci/documents/8_The_Polish_Minority_in_Lithuania.pdf)**

Tai yra tarptautinio projekto ENRI-East (European, National and Regional Identities: Nations between the States along the New Eastern Borders of the European Union) ataskaita. Projektas vyko 2008-2011 m. ir buvo finansuojamas pagal Europos Sąjungos 7-ąją bendrąją programą FP7-SSH. Lietuvoje projekto vykdytojas buvo Lietuvos socialinių tyrimų centras. Ataskaitą sudaro dalys, kuriose apžvelgiami projekto rėmuose vykdytų kiekybinių ir kokybinių tyrimų duomenys. Kiekybinių tyrimų duomenys apžvelgiami ataskaitos dalyje *Vida Beresnevičiūtė “Main findings of the ENRI-VIS survey”*: Tyrimas vyko 2010 m., imtis – 821 lenkų kilmės respondentas(ė), kurie buvo apklausti Vilniaus rajono šešiose savivaldybėse. Kiekybinio tyrimo temos apėmė tokius klausimus kaip etnis identitetas, šeima, namų ūkis, dalyvavimas darbo rinkoje; ksenofobija ir diskriminacijos patirtys; socialinis ir politinis kapitalas, pilietinis dalyvavimas ir nuomonės apie ES.

- **Matulionis Arvydas, Beresnevičiūtė Vida, Leončikas Tadas, Frėjūtė-Rakauskienė Monika, Šliavaitė Kristina, Heinrich Hans-Georg, Alekseeva Olga. *The Russian Minority in Lithuania. Research Report #9.* Lithuanian Social Research Centre. Enri-East: European, National and Regional Identities. An FP7-SSH collaborative research project (2008-2011) (available at: https://www.abdn.ac.uk/socsci/documents/9_The_Russian_Minority_in_Lithuania.pdf)**

Tai yra tarptautinio projekto ENRI-East (European, National and Regional Identities: Nations between the States along the New Eastern Borders of the European Union) ataskaita. Projektas vyko 2008-2011 m. ir buvo finansuojamas pagal Europos Sąjungos 7-ąją bendrąją programą FP7-SSH. Lietuvoje projekto vykdytojas buvo Lietuvos socialinių tyrimų centras. Ataskaitą sudaro dalys, kuriose apžvelgiami projekto rėmuose vykdytų kiekybinių ir kokybinių tyrimų duomenys. Kiekybinio tyrimo duomenys apžvelgiami ataskaitos dalyje: *Vida Beresnevičiūtė “Main findings of the ENRI-VIS survey”*: Tyrimo imtis – 804 rusų kilmės respondentas(ė), kurie buvo apklausti Klapėdoje, Visagine, Vilniaus rajone, Švenčionių regione ir Vilniuje. Apklausa vyko 2009 lapkritį -2010 m. vasarį. Kiekybinio tyrimo temos apėmė tokius klausimus kaip etnis identitetas, šeima, namų ūkis, dalyvavimas darbo rinkoje; ksenofobija ir

diskriminacijos patirtys; socialinis ir politinis kapitalas, pilietinis dalyvavimas ir nuomonės apie ES.

- **Vladimiras Gražulis, Ilona Kojelytė (2014) Kultūrinės įvairovės apraiškos dabartinėje Lietuvoje, // Tautinės mažumos Lietuvoje: virsmai ir atmintys. Sudarytojas Aivaras Stepukonis. Vilnius, 2014, Lietuvos kultūros tyrimų institutas. P. 120-132.**

Straipsnio autoriai kelia sau tikslą išsiaiškinti Lietuvos gyventojų nuostatas dėl kultūrinės įvairovės, su kokiais iššūkiais susiduriama dirbant daugiakultūrinėje aplinkoje (121, 126) Apklausa imtis – du šimtai respondentų, dalis apklausta internetu. Dauguma respondentų iš Lietuvos, keletas iš kitų šalių – Izraelio, Estijos, kt. Dauguma – lietuviai, kiti – lenkai, rusai, baltausiai (p. 126) Pagrindinės autorių išvados, jog tarpkultūrinio komunikavimo įgūdžiai įgijami šeimoje, mokykloje ir daugiakultūrinuose kontekstuose (p 136). Taip pat teigiama, kad dauguma apklaustųjų nėra asmeniškai susidūrę su netolerancijos apraiškomis Lietuvoje (p. 130)

Raktažodžiai: daugiakultūriškumas, kultūrinė įvairovė

II dalies šaltiniai

- Biekša, L. (2013). „Tautinės ir religinės neapykantos kurstymo draudimo įgyvendinimo problematika“, *Tautinių mažumų apsauga: tarptautinės teisės aspektai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. p. 239-274.
- Brazauskienė, J. (2013). „Lietuvos rusų kalbinės nuostatos“, Meilutė Ramonienė (2013) *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. p.175-184
- Brazauskienė, J. (2010) „Lietuvos miestų rusų diasporos portretas“, Meilutė Ramonienė (2010) *Miestai ir kalbos (kolektyvinė monografija)*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. p. 107-124.
- Daukšas, D. (2014). „Paribio identitetai: Punsko ir Šalčininkų atvejai“, *Etniškumo studijos*. 2014/2. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas. P. 89-106.
- Daukšas, D. (2012). „Lietuvos lenkai: eninio ir pilietinio identiteto konstravimas ribinėse zonosė“, *Lietuvos etnologija*. P. 167-192.
- Daukšas, D. (2010). *Transnacionalizmo iššūkiai pilietybei ir etniškumui šiuolaikinėje Lietuvoje: Lietuvos tautinių mažumų ir lietuviškos migracijos atvejai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. VDU. Kaunas.
- Frėjutė-Rakauskienė M. (2015). „Lenkų etninės grupės pilietinio dalyvavimo aspektai Pietryčių Lietuvoje“, *Filosofija. Sociologija*. 26: 146-152
- Frėjutė-Rakauskienė, M. (2013a). „Rusų kolektyvinės atminties ir tapatumo konstravimas Lietuvos spaudoje rusų kalba“, *Lietuvos rusai XX-XXI a. pradžioje: istorija, tapatybė, atmintis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P. 317-350
- Frėjutė-Rakauskienė, M. (2013b). „Rusų etninės grupės reprezentacija Lietuvos spaudoje. Negyjančios Antrojo pasaulinio karo žaiszdos“, *Lietuvos rusai XX-XXI a. pradžioje: istorija, tapatybė, atmintis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P.351-386.
- Frėjutė-Rakauskienė, M. (2012). „Lietuvos spauda ir visuomenės nuostatos apie rusų, ukrainiečių bei baltarusių etnines grupes ir naujuosius imigrantus“, *Etniškumo studijos* 2012/1-2: 71-102.
- Frėjutė-Rakauskienė M., Šliavaitė K. (2012). „Rusai, lenkai, baltarusiai Lietuvoje: lokalaus, regioninio ir europinio identitetų sąsajos“, *Etniškumo studijos*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. 2012/1-2:126-144.

- Frėjūtė-Rakauskienė, M. (2011). „Rusai Lietuvoje ir Latvijoje: europinio, regioninio ir lokalaus identitetų sąveika”, *Etniškumo studijos*. Vilnius: Eugrimas. 2011/1-2: 80-110.
- Geben, K. (2013). „Lietuvos lenkai ir lenkų kalba Lietuvoje“, Meilutė Ramonienė (2013) *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P.217-233.
- Geben, K. (2010). „Vilniaus lenkų kalbinė savimonė, daugiakalbystė ir tapatybė“, Meilutė Ramonienė (2010) *Miestai ir kalbos (kolektyvinė monografija)*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. p.153-173
- Gražulis V., Kojelytė I. (2014). Kultūrinės įvairovės apraiškos dabartinėje Lietuvoje, Aivaras Stepukonis (sud.) *Tautinės mažumos Lietuvoje: virsmai ir atmintys*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas. P. 120-132.
- Katuoka S. (2013). „Tautinės mažumos ir tarptautinė teisė“, *Tautinių mažumų apsauga: tarptautinės teisės aspektai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. p. 9-45.
- Kazėnas G., Jakubauskas A., Gaižauskaitė I., Kacevičius R., Visockaitė A. (2014). *Lenkų tautinės mažumos Lietuvoje identiteto tyrimas*. Mokslo studija. Mykolo Romerio universitetas.
- Kasatkina N., Beresnevičiūtė V. (2010) *Ethnic Structure, Inequality and Governance of the Public Sector in Lithuania*, *Etniškumo studijos*. Vilnius: Eugrimas. 2010. 1/2:7-25.
- Labanauskas, L. (2014) „Miesto socialinis ekonominis kontekstas ir tautinio tapatumo raiška: Visagino miesto atvejis”, *Etniškumo studijos*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas. 2014/2:125-143
- Lichačiova, A. (2013) „Visagino sociolingvistinė specifika ir perspektyvos“, Meilutė Ramonienė (sud.) *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P.185-216
- Lichačiova, A. (2010) „Vilniaus ir Klaipėdos rusų ir rusakalbių tapatybės savivokos ypatumai, Meilutė Ramonienė (sud.) *Miestai ir kalbos (kolektyvinė monografija)*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. p.125-151.
- Matulionis A., Beresnevičiūtė V., Leončikas T., Šliavaitė K., Heinrich H., Alekseeva O. (2011a) *The Belarusian Minority in Lithuania. Research Report #7*. Lithuanian Social Research Centre. Enri-East: European, National and Regional Identities. An FP7-SSH collaborative research project (2008-2011) (available online https://www.abdn.ac.uk/socsci/documents/7_The_Belarusian_Minority_in_Lithuania.pdf)

- Matulionis A., Beresnevičiūtė V., Leončikas T., Šliavaitė K., Frėjutė-Rakauskienė M., Šutinienė I., Žilinskaitė V., Heinrich H., Alekseeva O. (2011b) *The Polish Minority in Lithuania. Research Report #8*. Lithuanian Social Research Centre. Enri-East: European, National and Regional Identities. An FP7-SSH collaborative research project (2008-2011) (available at: https://www.abdn.ac.uk/socsci/documents/8_The_Polish_Minority_in_Lithuania.pdf)
- Matulionis A., Beresnevičiūtė V., Leončikas T., Frėjutė-Rakauskienė M., Šliavaitė K., Heinrich H., Alekseeva O. (2011c) *The Russian Minority in Lithuania. Research Report #9*. Lithuanian Social Research Centre. Enri-East: European, National and Regional Identities. An FP7-SSH collaborative research project (2008-2011) (available at: https://www.abdn.ac.uk/socsci/documents/9_The_Russian_Minority_in_Lithuania.pdf)
- Petrušauskaitė P. (2014). (Ne)lygios galimybės švietime: ankstyvo romų vaikų pasitraukimo iš ugdymo sistemos Vilniaus mieste analizė, *Etniškumo studijos*. 2014/1. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas (mokslo studija)
- Petrušauskaitė, V. (2013). Etninės ir socialinės grupės Lietuvoje: visuomenės nuostatos ir jų kaita 2013 metais, *Etniškumo studijos* 2013/2: 180-191.
- Petrušauskaitė V., Pilinkaitė Sotirovič V. (2012). Rusai Lietuvoje: etninės grupės raida ir socialinės integracijos iššūkiai 2001–2011 m., *Etniškumos studijos*. 2012/1-2:14-50.
- Petrušauskaitė, P. (2010). “Dropping Out of School – an Issue of Disaffection, Non-participation or Social Exclusion? Analysing School Policies towards Roma Schoolchildren in Lithuania”, *Etniškumo studijos* 2010/1-2: 105-120
- Račkauskaitė-Bumeikienė, A. (2013a) “Tradicinių vietovių, gatvių pavadinimų ir kitų topografinių įrašų vartojimas mažumos kalba”, *Tautinių mažumų apsauga: tarptautinės teisės aspektai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. p. 275-313.
- Račkauskaitė-Bumeikienė, A. (2013b). „Tautinių mažumų apsauga tarptautinėje teisėje“, *Etniškumo studijos*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. 2013/2: 82-102.
- Račkauskaitė, A. (2011). “Tautinėms mažumoms priklausančių asmenų vardų ir pavardžių vartojimas: tarptautinė ir Lietuvos respublikos praktika“, *Socialinių mokslų studijos/Societal Studies*. Prieiga internete: http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/SMS/365-384
- Ramonienė, M. (sud.) (2013). *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

- Ramonienė, M. (2013). „Išvados. Lietuvos urbanistiniai kalbiniai repertuarai ir XXI amžiaus sociolingvistinės perspektyvos“, Meilutė Ramonienė (2013) *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P. 235-239.
- Ramonienė, M. (sud.) (2010). *Miestai ir kalbos (kolektyvinė monografija)*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Ramonienė, M. (2010). „Išvados. Kalbos didžiuosiuose Lietuvos miestuose: šiandiena ir perspektyvos“, Meilutė Ramonienė (2010) *Miestai ir kalbos (kolektyvinė monografija)*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. p. 279-286)
- Reingardė J., Vasiliauskaitė N., Erentaitė R. (2010) *Tolerancija ir multikultūrinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje*. Vilnius, Kaunas: Tolerantiško jaunimo asociacija, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba.
- Sliužinskas, R. (2014) „Klaipėdos tautinės bendruomenės ir bendrijos XX a.pab – XX a. pr.: kūrimosi ir veiklos ypatybės“, Aivaras Stepukonis (sud.) *Tautinės mažumos Lietuvoje: virsmai ir atmintys*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas. P.133-143.
- Šliavaitė, K. 2015. Kalba, tapatumas ir tarpetniniai santykiai Pietryčių Lietuvoje: daugiakultūriškumo patirtys ir iššūkiai kasdiniuose kontekstuose, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 15(24), 27-51.
- Šliavaitė, K. (2015) Mokyklos valstybine arba mažumos mokomąja kalba pasirinkimo strategijos Pietryčių Lietuvoje: tarp etniškumo išlaikymo ir socialinio mobilumo galimybių?, *Filosofija. Sociologija*. 26 (2): 135-145.
- Šliavaitė, K. (2012) Etninės mažumos darbo rinkoje: kalbos, pilietybės ir socialinių tinklų reikšmė (Visagino atvejis)”, *Etniškumo studijos*. Vilnius. 2012/1-2: 103-125.
- Šliavaitė, K. (2011) “Etninio identiteto paieškos: Vilniaus baltarusių atvejis”, *Etniškumo studijos*. 2011/1-2: 111-135.
- Šutinienė I. „Komunikacinė atmintis Lietuvos didžiuosiuose miestuose“, Alvydas Nikžentaitis (sud.) *Atminties daugiasluoksniškumas. Miestas, valstybė, regionas*. Vilnius LII leidykla. P. 385-486.
- Taljūnaitė, M. (2014). Tautinio ir pilietinio identiteto daryba ir raiška: Klaipėdos naujosios kartos rusakalbių atvejo studija, *Etniškumo studijos*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas. 2014/2: 109-123.

Žiobienė E. (2013) „Tautinių mažumų vaikų teisės: reglamentavimo ir įgyvendinimo iššūkiai“, *Tautinių mažumų apsauga: tarptautinės teisės aspektai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. p. 83-127.